

3 | 2007 MAJ
TEMA | ISLAM OG VERDENSMISSION

Budskabet

TIDSSKRIFT FOR BIBELSTUDIUM, TROSLIV OG MISSION

At bringe evangeliet til muslimer

Bogartikel: Koranen

Åbent brev til Gud

BUDSKABET 3 | 2007

TIDSSKRIFT FOR BIBELSTUDIUM, TROSLIV OG MISSION

143. årg.

ISSN 0901-4802

Hjemmeside: www.budskabet.dk

Budskabet udkommer seks gange om året:

Januar, marts, maj, juli, september og november.

Artiklerne i Budskabet afspejler ikke nødvendigvis redaktionens synspunkter, men redaktionen er ved deres optagelse ansvarlig for, at holdninger og synspunkter må kunne rummes inden for det, som LM står for.

Eftertryk og citering er tilladt med tydelig kildeangivelse.

Tryk:

Øko-Tryk 96 94 04 11

Layout:

Amalie Puggaard Poulsen

Pris:

Abonnement: kr. 225,-

For unge under uddannelse: kr. 130,-

Udgiver og ekspedition:

Luthersk Missionsforening,
Industrivænget 40, 3400 Hillerød,

Tlf. 48 20 76 60

dlim@dlim.dk

Redaktion:

Alex Dahl Karlsen, projektleder (redaktør), Park Alle 31, 6880 Tarm.

karlsen@dlgmail.dk

Flemming Bak Poulsen, forlagsleder, København

(redaktionssekretær)

Mikkel Vigilius, bibelskolelærer, Hillerød

Lene Due Madsen, lærer, Gudhjem

Bent Hourmaa Jørgensen, afdelingsmissionær, Silkeborg

1

Leder

Hvordan holde gudstjeneste?..... 2

TEMA

Islams historiske oprindelse..... 4

At bringe evangeliet til muslimer..... 8

Åbent brev til Gud..... 11

Missionsudfordringen

frem mod Jesu genkomst..... 12

Bogartikel: Koranen..... 17

Horisont..... 20

Andre artikler

Aktuel luthersk-roseniansk

forkyndelse til frigørelse..... 23

Evangelikalismens historie I..... 28

Evangelikalismens historie II..... 33

Pietisterne var forud for deres tid..... 37

Store navne

Athanasius..... 38

indhold

Kristus i Mosebøgerne

Ypperstepræsten skaffer

Herrens folk hans velbehag..... 40

BØGER

Med ikonen i lommen..... 43

Vær fuldkommen..... 44

Ta' det som en mand..... 45

Historien vi finder os selv i..... 46

Ekstrem hverdag..... 48

Hvordan holde gudstjeneste?

”Alt under ét tag!” Det har været ønsket for mange missionsfolk i de senere år. Et samlet menighedsliv i ét hus. Resultatet er blevet et voksende antal missionske ’helmenigheder’.

Når hele menighedslivet kommer under ét tag, bliver nogle ting lettere, men der følger også en svær og vigtig udfordring med: at opbygge en evangelisk gudstjeneste.

Hvordan gør man det?

I Den Augsburgske Bekendelse er der en passus, som handler om dette: ”Det er ikke nødvendigt, at der overalt er ensartede menneskelige traditioner og riter eller ceremonier...” (Artikel 7).

Her sættes der klare ord på, at gudstjenestens ydre form er et adiaforon. Der er ikke én rigtig måde at holde kristen gudstjeneste på til enhver tid og på ethvert sted. Her er der frihed.

Det gør det imidlertid ikke nemmere at finde en gudstjenesteform for vor tid. Snarere tværtimod, for ønskerne går i mange retninger – også blandt missionsfolk.

Nogle vil videreføre missionshusets uformelle mødeform. Andre foretrækker folkekirkens højtidelige liturgi. Atter andre ønsker karismatiske former. Nogle mener, at gudstjenestens bør sigte på at nå ikke-kristne, mens andre betoner, at musikken bør appellere til unge. Nogle ønsker en gudstjeneste ledet af menighedens ledere. Andre ønsker en fri form, som alle på lige fod kan præge. Hvad gør man så? Hvordan når man frem til en fælles forståelse?

Meget afklarer sig for os, når vi går til Bibelen. Her bliver det for det første klart, at friheden på dette område faktisk *ikke* er en frihed for os til at forme gudstjenesten efter vore egne ønsker, idealer og tanker. Gud har selv tænkt tanker om gudstjenesten, dens hensigt og indhold. Og Guds tanker har gyldighed på tværs af alle tider og kulturer. De er forpligtende også for os i dag. Det, vi har frihed til, er at finde former, som tilgodeser og udmønter Guds tanker og dermed tjener hans frelsende gerning hos os i dag.

Skal vi være i stand til dette, må vi imidlertid først fordybe os i Guds tanker. Borte fra Bibelens ord bliver vi uundgåeligt præget og bestemt af den rådende tidsånd og kultur. Vi er børn af vores tid, og vores tid er ikke mindst kendetegnet ved at sætte mennesket i centrum og indrette alt efter dets ønsker og følte behov.

Guds tanker går i en anden retning. Ingen kommer imidlertid ind i en ret forståelse af Guds tanker uden at komme ind i et personligt møde med Gud selv.

Når Gud vil give os indsigt i det, som har med ham selv og hans gerninger at gøre, begynder han med at føre os ind i et møde med sig selv, som han er. I ordet træder han os i møde i sin ophøjede hellighed og i sin ubegribelige nåde i Jesus. Her virker han både anfægtelse, tro på Jesus og et nyt liv i hjertet. Her, og kun her, forstår vi indefra, hvem Gud er, og hvordan vi bør træde frem for ham - i ærefrygt, tilbedelse, lydørhed og i jublende tak og glæde over frelsen i Jesus. Sand åndelig dømmekraft – også

om den rette gudstjenesteform – har sit udspring i dette livgivende og fornyende møde med Gud i ordet (Rom 12,2).

Har vi mødt Gud i ordet, vækker det både taknemlighed og bæven hos os, når vi i NT hører, at vi i gudstjenesten står *for Guds ansigt* (1 Kor 14,25). Den levende Gud er midt iblandt os (Matt 18,20). Han er centrum i gudstjenesten, ikke vi. Han taler til os gennem det forkyndte ord til vækkelse, tro og åndeligt liv. Han rækker os sin nåde gennem ordet og sakramenterne. Og vi svarer med tilbedelse, bøn, tak og sang. Hvilken optræden sømmer sig, når vi står for Guds ansigt? Hvilke ydre former minder os selv og vore børn, at vi har med en hellig og nådig Gud at gøre? Gudstjenestens ydre former må afspejle Guds væsen og vort forhold til ham.

Har vi mødt Gud i ordet, og har vi erfaret, at dette ord er kilden til kraft, fornyelse og liv i troen på Jesus, så forstår vi også, hvor rigt det er, at gudstjenestens samlede mål ifølge Bibelen er at lade os møde og høre *Guds ord* (1 Kor 14). Der må gives tid og plads i menigheden både for den grundige bibeludlægning ved kaldede prædikanter og for de troendes indbyrdes opbygelse med vidnende ord (1 Kor 14,26-33; 1 Tim 5,17). I en tid, hvor mange søger åndelig kraft og hjælp i forbigående karismatiske og meditative oplevelser, er det afgørende at bevare et klart syn for, at hjertet styrkes ved den urokkelige nåde i Jesus (Hebr 13,9).

Har vi erfaret befrielsen ved at have med Gud at gøre på forsoningens grund, glæder vi os over, at *nadveren* gives en central plads i gudstjenesten i NT (ApG 2,42-47; 20,7). Nadveren prædiker til enhver tid det helt afgørende i den kristne tro: At der er plantet et kors mellem Gud og os. At Jesus har vundet os en evig fred med Gud. At hans blod renses os for al synd og åbner døren for os til paradiset. At vor altoverskyggende skat og rigdom er syndernes forladelse i Jesus. Ret forvaltet og modtaget bevarer nadveren os under alle forhold i en fri evangelisk tro og et sundt åndeligt spor.

Har vi levet med Gud i nogen tid, ved vi, at vi har brug for en stadig fornyelse i troen på Jesus for at være i stand til at vidne om ham og tjene ham med glæde. Derfor er det dybt trøstende, at gudstjenesten ifølge NT netop er *de kristnes åndelige kraft- og for-*

nyelsescenter, hvor de gennem nådens midler fornyes og opbygges i en frimodig og rig tro på Jesus (1 Kor 14,12; Ef 4,11-16; Kol 3,16-17). Gudstjenestens primære målgruppe er de troende. Den er ikke en evangeliserende begivenhed. Vi møder i NT ikke ét eksempel på evangeliserende forkyndelse i en gudstjeneste.

Evangelisationen foregår i NT ikke, når menigheden samles, men når den spredes: 7 dage om ugen 24 timer i døgnet overalt, hvor de kristne kommer frem som lys og salt i verden. Her vidner de om Jesus, og her forkynder evangelister og apostle evangeliet på torve og pladser. Bagefter mødes de med dem, som vil høre mere, for at samtale med dem. Gudstjenesten er åben for ikke-kristne (1 Kor 14,23), men dens grundlæggende formål er at forny og opbygge de troende i en rig og frimodig tro på Jesus. Netop herved fremmer den et åndeligt kraftfuldt og evangelisk frigjort evangelisationsarbejde – på NT's tid såvel som i dag.

I livet med Gud erfarer vi, at stærke kræfter både i verden og i vort eget indre vil forføre os væk fra troen. Derfor betragter vi det som en gave, at Gud i NT lover at udruste og give os *åndelige ledere* i menigheden (Ef 4,11-13). Lederne har det overordnede ansvar for menighedens liv (ApG 20,17-35), og dermed også for, at gudstjenesten tjener sit af Gud forordnede formål både med forkyndelse og bøn, sang og musik. Sangen sigter i NT ikke på musikalsk appel og stimulering i sig selv, men på opbyggelse og lovprisning (Kol 3,16). I NT's menigheder sang man GT's salmer, som er rige på forkyndelse af Guds gerninger, men også hymner og åndelige sange. Hvad der skulle synges, var i sidste instans ledernes ansvar – og er det fortsat i dag.

Bibelen har meget – mere – at sige om dette emne. Vi har brug for at læse det og grunde over det. Vejen til en fælles forståelse af disse ting går igennem en fælles besindelse på Guds ord. Først og sidst må vi tage Guds ord til os personligt til åndelig fornyelse og til vækst i åndelig dømmekraft: "Lad jer forvandle, ved at sindet fornyes, så I kan skønne, hvad der er Guds vilje" (Rom 12,2).

Islams historiske oprindelse

4

Af Lorens Hedelund

En legende fra 600-tallet fortæller, at en karavane bevægede sig langsomt igennem den syriske ørken. Det var købmænd fra Mekka i det østlige Arabien, som var på vej hjem fra Damaskus, hvor de havde solgt krydderier, silke og luksusvarer. Undervejs mødte de en kristen munk, som de kendte fra tidligere rejser.

De blev traditionen tro beværtet af ham, men denne gang var munken ikke tilfreds. Han havde i en bog læst, at i den karavane, der denne dag skulle besøge ham, ville én af personerne være meget betydningsfuld. Han havde i et syn set en sky og et træ, der beskyttede denne person mod den brændende sol, men blandt gæsterne i hans munkecelle så han ingen med særlige tegn. Araberne i karavanan måtte da indrømme, at de havde en dreng med, men han passede kamelerne. Munken insisterede på også at se drengen; han blev hentet ind, og munken havde en lang samtale med ham. Han så på drengens ryg og fandt der et mærke mellem skuldrene. Nu vidste munken, at drengen ville blive profet, og han bad mændene i karavanan passe godt på ham, for hvis jøderne fik at vide, at drengen var en profet, ville de bestemt prøve at komme ham til livs. Denne dreng var Muhammed.

Denne lille historie er fortalt af den engelske islam-forsker Montgomery Watt, der begynder sin Muhammed-biografi med

legenden. Hvor ganske anderledes, siger Watt, er Muhammed ikke blevet beskrevet i den kristne tradition. I Middelalderen blev han nærmest opfattet som Satan selv. Og dog peger denne historie netop på, at modsætningen mellem kristne og muslimer ikke er naturgiven.

Hvor fra?

Spørger man en troende muslim om islams oprindelse, så vil han, måske overraskende for den kristne, svare: "Islam har altid været og er grund-religionen, og Adam er Guds første profet". Svaret giver muslimeren i dyb overbevisning og i troen på, at der kun er én Gud, og at denne Gud er skaberen og den suveræne herre over skaberværket, som muslimer betragter som aldeles underfuldt.

Mennesket er Guds kalif/tjener på jorden.

Selve ordet *islam* bærer i sig tre stærke betydninger og klare karakteristika, for hvad det vil sige at være muslim: Det er begreberne *underkastelse*, *hengivenhed* og *lydighed*. Det vil sige, at mennesket skal underkaste sig Guds vilje i absolut lydighed.

En anden betydning af ordet *islam* er fred. For at opnå den fuldstændige fred må man underkaste sig og hengive sig til Gud i lydighed. Kun i en sådan tilstand kan man leve et godt person-

ligt liv, som også er grundstenen for fred i et større perspektiv – i samfundet.

Således henter millioner af muslimer deres selvforståelse i, at islam har eksisteret fra skabelsen. Den næste konsekvens bliver derfor, at alle mennesker er "muslimer", selvom vi opfører os som om vi ikke er det. Se på universet i dets fantastiske virkelighed, siger muslimen, alt deri adlyder Gud ved at underkaste sig hans love. Selv det menneske der tilbeder *andre guder*, et idol eller sig selv, må nødvendigvis være "muslim". Han er bare på afveje og må finde tilbage på den rette vej. Det er derfor islams mission og eksistensberettigelse, og har været det fra den første profet Adam og til og med den sidste, Muhammed, at kalde og lede mennesker tilbage på *vejen*. Vejen kan også betegnes med begrebet *sharia*, der betyder "stien til kilden". Tilbage til det Paradis mennesket blev udstødt af. (Se Koranen Sura 2 v. 28-39).

Profeten Muhammed

Denne mærkelige og sammensatte skikkelse, som ca. 1,5 milliarder mennesker i dag betragter som det sidste sendebud fra Gud, blev født i Mekka i 570. Hans far døde inden drengen blev født og moderen kort efter, så drengen blev bortadopteret – sikkert til en onkel.

Hans opvækst har sikkert været barsk, og han blev tidlig sendt med de store handelskaravaner til Syrien, Palæstina, Libanon og Irak – måske helt til Ægypten som staldknægt og medhjælper.

Senere, som ung mand kom han i tjeneste hos en velhavende købmandsenke, der ejede karavaner. Hendes navn er Khadidja, og hun blev Muhammeds første kone i et lykkeligt ægteskab.

Fra Muhammeds rejser bærer Koranen spændende vidnesbyrd om mødet med de jødiske og kristne stammer, hvor nogle boede ret tæt på Mekka. I sura 5 v. 82 -84 hedder det:

Du finder, at det er jøderne og dem, der sætter andre ved Guds side, der er mest fjendtligt stemt over for dem, der tror; og du finder, at de, der er mest venligt stemt overfor dem, der tror, er dem, der siger: "Vi er kristne." Det skyldes, at der blandt dem er præster og munke, og at disse ikke er hovmodige. Når de hører, hvad der blev sendt ned til Udsendingen, ser du der øjne svømme i tårer over det af sandheden, som de genkender. De

siger: "Herre, vi tror! Skriv os op blandt vidnerne! Hvorfor skulle vi ikke tro på Gud og på det af sandheden, der er kommet til os, og hige efter, at vor Herre skal lade os træde ind sammen med de retfærdige folk?"

Profeten Muhammed mødte således på sine karavanerejser tanken om *den ene Gud* i sine samtaler med jøder og kristne. Det var en tiltalende tanke, især i lyset af virkeligheden hjemme i Mekka, hvor der i den berømte helligdom, Kaba'en, efter overleveringen blev tilbudt 365 guder af den brogede mangfoldighed af stammer og Mekkas egne indbyggere. Heraf var mindst tre vigtige kvindelige guder. Det var i høj grad et sted stammerne og beduinerne også mødtes for at indgå aftaler, afgøre stridigheder og lægge fælles planer. Mekka kan oversættes til *stå fast eller blive stående*. Muhammeds tanker om *den ene Gud* faldt ikke i god jord i Mekka.

Gud taler og åbenbarer sig

Da Muhammed var en moden mand på ca. 30 år, begyndte han i stigende grad at opholde sig afsides for at være alene, bede, tænke og meditere. Her i bjergene udenfor Mekka fik han sine første visioner og åbenbaringer. Englen Gabriel kom til ham igen og igen og befalede ham at recitere eller fremsige, hvad han hørte. Muhammed undsagde sig, idet han efter overleveringen var analfabet. Indtrykkene efter englens besøg var dog så stærke, at han huskede dem og bragte dem til sin kone Khadidja og venner, der kunne skrive ned. Disse direkte åbenbaringer modtog Muhammed igennem de næste 22 år – lige til sin død. Åbenbaringerne blev samlet og redigeret under Kaliffen Uthman (644-656), og herefter kanoniseret i den Koran, vi kender idag. Koran betyder: *det Gud siger*.

Det er vigtigt at vide, at Mekka-åbenbaringerne er af stort åndeligt indhold, hvor Medina-åbenbaringerne er af mere politisk/pragmatisk indhold. Koranen indeholder ialt 114 kapitler (suraer). Disse fremstår ikke på nogen måde i kronologisk orden i Koranen, men efter længde. Mekka- og Medina-åbenbaringerne står imellem hinanden.

Der var dog kun få udenfor hans nærmeste familie og medarbejdere i Mekka og omegn, der troede på ham og fulgte ham.

Muhammed gav ikke op, men vedblev med at ville *reformere* det lokale samfund. Han talte således stærkt imod den store sociale ulighed i Mekka og samfundet som sådan. Især en af disse stammer, Quraish stammen, som han for øvrigt selv var beslægtet med, kritiserede han hårdt for at lade hånt om de rod-fæstede regler for gavmildhed og støtte til de svage stillede. Det betød modstand fra de velhavende og indflydelsesrige handelsfolk og klaner. De ønskede ingen ændringer, hverken religiøst eller samfundsmæssigt. Åbenbaringerne fra Mekkatiden bærer stærkt præg af denne sociale indignation.

Overraskende er det, at kvindernes situation lå Muhammed meget på sinde. Således vidner historien og mange overleveringer om, at han tog kampen op imod stammernes stærkt patriarkalske syn på kvinderne som deres ejendom. I et stammesamfund med mange fejder bliver der mange enker. Deres situation var dårlig, ligesom fattige og forældreløse piger/kvindes vilkår var det. De måtte hutle sig igennem tilværelsen som slavinder, prostituerede eller tigge sig til livets ophold.

Profeten byder da sine landsmænd at vise barmhjertighed og storsind og beder de (stor)familier, der har mulighed for det, om at indlemme en eller flere af disse kvinder i deres sammenhæng, uden at dette dog førte til større ændringer.

Meget tyder på, at Muhammed i stigende grad er inspireret og præget af sit nære forhold og delvise kendskab til de monoteistiske religioner, jødedom og kristendom.

En ny religion bliver til

Den stigende modstand profeten mødte i Mekka betød, at overvejelserne om at udvandre sammen med sine - måske 200 - efterfølgere modnedes. I år 622 skete det så. Én gruppe rejste sydover og krydsede ind i det daværende Abbasinien (Etiopien), hvor de fik midlertidigt asyl hos landets kristne konge, indtil de kunne tilslutte sig de øvrige muslimer i Medina nogle år senere.

Det er spændende, at asylbegrebet hos mange arabere fortsat er præget af denne første oplevelse hos en kristen konge!

Den anden gruppe muslimer, med Muhammed som leder, rejste mod nordvest til byen Yathrib, som ligger ca. 300 km. borte. En yderst farlig rejse igennem ørkenen.

I denne by, som de gav navnet Madinat al-Nabi, der betyder profetens by og som forkortes til Medina, der blot betyder by, blev muslimerne godt modtaget, og profeten kunne begynde grundlæggelsen af sit samfund.

Muhammed var fuldstændig overbevist om at have sine åbenbaringer fra "den ene sande Gud" Allah, den Gud der tidligere havde givet åbenbaringer til jøderne og de kristne. Derfor var det også naturligt at islams første *qibla* (*bederetning*) var Jerusalem.

Set i det historiske lys er islam først og fremmest et opgør med den før-islamiske religion på den Arabiske halvø i begyndelsen af 600-tallet. Men efter flugten til Medina blev fokus vendt til et opgør med jødedommen og kristendommen. Omkring denne by fandtes der mange jødiske og kristne grupper. Disse grupper nægtede at anerkende Muhammeds selvopfattelse som profet, vel at mærke sendt af den samme Gud som tidligere have åbenbaret sig for Moses og Jesus. I dette opgør sker der en profilering af islam, som er med til at skabe religionens unikke udformning.

Muhammed opretholdt nemlig i sit opgør med jøderne og de kristne udlægningen af sit religiøse udgangspunkt og dermed at han/islam skal forstås som en fortsættelse og fuldbyrdelse af de tidligere åbenbaringer givet til jøderne og de kristne i Mosebøgerne og Det Nye Testamente.

Derfor betegner man i islam Muhammed som "profeternes segl" og Koranen som "bøgernes segl", altså den sidste *advarer* og den sidste *åbenbaring*.

En religion i bevægelse og mission

For at *begribe* islam og fornemme forskellen til kristendommen, er Koranens Sura 1: "Åbningen" en glimrende indgang. Dette korte kapitel er den nærmeste sammenligning i islam til det kristne Fader Vor:

I den nådige og barmhjertige Guds navn.
Lovet være Gud, alverdens Herre,
Den nådige den barmhjertige,
Herskeren på dommens dag!
Dig tjener vi, og Dig beder vi om hjælp.
Led os ad den lige vej!

Lorens Hedelund f.1943

Tidl. missionær, missionssekretær og leder af Kristent Informations og Videncenter om Islam og Kristendom (KIVIK).
Nu konsulent, rejseleder og foredragsholder.

Vejen, der følges af dem, som Du viser nåde;
Ikke den, der følges af dem, som vreden rammer,
eller af de vildfarne.

Profeten Muhammed døde i år 632 og nåede at opleve den nye religion udbredt over det meste af det nuværende Saudi Arabien. Hans efterfølgere, kalifferne Abu Bakr, Uthman og Ali spredte den nye tro til resten af Mellemøsten, Tyrkiet og Nordafrika. I årene 711 og helt frem til 1492 var Al Andalus, det nuværende Spanien stort set islamisk, med stor plads og udfoldelsesmuligheder for både jøder og kristne. I denne periode oplevede islam sin største ekspansion og havde sin store oplysningstid.

I dag er islam en verdensomspændende religion, eller rettere et samfundssystem, som religionen med rette kan betegnes. Islam adskiller ikke det verdslige/politiske fra det religiøse. Gud, Allah er den højeste autoritet og hans profet, Muhammed et jordsk eksempel til efterfølgelse.

Dette syn betyder, at det kan volde vanskeligheder for muslimer at leve som minoriteter i f. eks. lande med en kristen majoritet. Det er dog kun ultraortodokse og dermed et lille mindretal blandt muslimerne f.eks. i Danmark, der vil hævde, at de ikke kan gå helhjertet ind for demokratiet og dermed være fuldgode borgere.

Den schweizisk/ægyptiske filosof og islamforsker, Tariq Ramadan, tumler med denne og mange andre problemstillinger i sin bog "At være europæisk muslim". F.eks. siger han om dette at være muslim i det offentlige rum:

"Det offentlige rum er blevet irreligiøst, om ikke ligefrem antireligiøst, og et stigende antal troende har vanskeligt ved at tackle denne situation. De får at vide, at de har frihed til at tro på Hvad som Helst, men den offentlige sfæres tiltrækningskraft med dens "hellige værdier" baseret på individualisme, penge og underholdning er så stærk, at det forekommer illusorisk at forestille

sig, at nogen form for modstand skulle være mulig. Det er, som om vi er spærret inde i friheden".

Et markant udsagn som vi sagtens kan genkende også i den danske sammenhæng og debatten om "for megen religion i det offentlige rum".

Afslutningsvis er det vigtigt at understrege islams stærke ønske om at udbrede "Den rene tro" til verdens ende og til ethvert menneske, så det ikke på dommens dag kan undslå sig med ukendskab til sandheden.

Det er menneskets lod at leve et sådant liv på jorden, at Gud på dommens dag *genkender* det som sand muslim.

I denne tro på "Den ene Gud" lægger islam hel og ganske afstand til den kristne treenighedstanke, og enhver tale om Guds Søn Jesus Kristus er anstødelig og fornærmende. Intet kan sættes ved siden af Gud.

Dette kommer afgørende til udtryk i Koranens sura 112 med navnet "Den rene tro", som også betegnes som islams missionsbefaling og lyder:

I den nådige og barmhjertige Guds navn.

Sig: "Han er Gud, én,

Gud, Den Evige.

Han har ikke avlet, og Han er ikke avlet.

Ingen er Hans lige."

Litteraturhenvisninger:

Koranen, oversat af Ellen Wulff. Forlaget Vandkunsten 2006

At være europæisk muslim, Tariq Ramadan, Forlaget Hovedland 2002

Islam – fra beduinkult til verdensreligion, Jens M. Steffensen.

Forlaget System 2003

At være tro mod tro- kristendom og islam i dialog, Chawkat Moucarray,

Unitas Forlag 2003

At bringe evangeliet til muslimer

Jo, udfordringen er der. 1,3 milliarder eller ca. 1/5 af jordens befolkning er muslimer. Denne artikel indskrænker sig dog til at handle om at bringe evangeliet til muslimer i Danmark. Det gør antallet mindre (ca. 200.000 eller 3,6 % af Danmarks befolkning), men mulighederne her er stadig store, og dermed også udfordringen. Mange af disse mennesker kommer fra lande, hvor det langt fra er uproblematisk af have tætte forhold til kristne. De fleste har ikke måttet have en bibel eller anden kristen litteratur, ja, det har været strafbart. De fleste har ikke måttet gå ind i en kirke, eller være med hvor kristne er forsamlet.

Nu bor de, hvor vi bor, og mange er eller arbejder på at blive integreret i vort samfund.

Ser du udfordringen? Den er der, og den er stor. At bringe evangeliet personligt til mennesker fra Iran, Afghanistan, Irak og Tyrkiet er i dag muligt, for de bor midt iblandt os!

De ydre rammer på vores hjemmebane for at bringe evangeliet til muslimer er i den grad bedre, end de ville være på udebane. Her er det ikke ulovligt, og de ydre omkostninger er af en helt anden størrelsesorden.

Opgaven - villet af Gud

Gud "vil at *ingen* skal gå fortabt, men at *alle* skal nå til omven-

delse" (2 Pet 3,9), det gælder også muslimerne i Danmark.

Det er ofte godt at spørge sig selv: Vil jeg det samme som Gud? Det er også godt at gøre i denne sammenhæng. Oplever jeg, at sådan har jeg det ikke, da må jeg bede om tilgivelse for min ligegyldighed eller uvillighed til det, som Jesus brænder for, og jeg må bede Jesus om hjælp til at ville, hvad han vil.

Ved byen Sykar i Samaria sagde Jesus til sine disciple: "Luk jeres øjne op, se ud over markerne" (Joh 4,35). Hvad så disciplene? Det fremgår af de foregående vers. I v. 27 læser vi, at disciplene undrede sig over, at Jesus talte med den samaritaniske kvinde, vel ikke mindst fordi hun var samaritaner. Der midt i Samaria ved byen Sykar så disciplene mennesker, som de ikke brød sig om af religiøse og politiske grunde. Ja, som jøder ønskede de ikke nærkontakt med samaritanerne, og de nærmest afskyede dem. I deres tanker spørger de sig selv: Hvad vil Jesus dog med hende? Hvorfor taler han med hende?

På selv samme sted, og på samme tidspunkt så Jesus noget helt andet. Han så modne høstmarker!! Mennesker som han ville det godt, og som han ville frelse.

Er faren ikke nærliggende for os, som den var for disciplene, at vore øjne og vor vilje blokeres af politiske og religiøse holdninger?

Til bønnen "Herre hjælp mig at ville, hvad du vil", må vi tilføje "og at se, hvad du ser."

Basis

Hvordan bringer jeg evangeliet til muslimer?

Det grundlæggende, når vi skal bringe evangeliet til muslimer, er ikke viden om islam, metoder eller strategier. Dermed ikke sagt, at det ikke er vigtige forhold, men det er ikke det grundlæggende. Det afgørende er kærlighed til muslimer.

Hvorfor skal vi elske muslimer? Efter at have talt om det første bud siger Jesus: "Dernæst kommer: 'Du skal elske din næste som dig selv.' Intet andet bud er større end disse" (Mark 12,31).

Gud vil, at du og jeg skal elske muslimer, også selv om vi måtte møde fjendskab eller had fra muslimer. I dette er Gud selv et forbillede for os, i den måde han møder os på. Det drejer sig om at møde muslimer med Kristi sind.

- Det handler om at ville ham det godt. Om at tale godt til og handle godt imod ham. Om at tilgive ham hvis han træder på dig, og i stedet vise mildhed og godhed. Det er at bede ham om tilgivelse, hvis du har trådt på ham.

- Det er at møde ham med respekt for det, han er, og det, han tror på.

- Det er at forsøge at sætte sig ind i og forstå, hvad der er vigtigt for ham, herunder også det han tror på.

- Det er at være villig til at hjælpe, hvor og når det er muligt.

- Det er at bede for muslimer. Det kan handle om at bede for ham i konkrete situationer. Han fortæller måske om noget, han bekymrer sig for eller er bange for. Det kan være slægtninge langt væk, spændinger indenfor familien, sygdom, det at få en uddannelse eller et arbejde. I den situation kan du tilbyde at bede for ham. Hvis han siger ja, kan I gøre det sammen, og siden kan du bede i dit lønkammer. I lønkammeret må du også bede Gud Helligånd om at åbenbare Jesus for muslimer, så han ser ham, som han er, og tager imod ham som sin frelser. Jeg vil hermed gerne opfordre dig til at bede for de muslimer, du møder og måske kender lidt eller meget til, for dem som andre kristne har kontakt med, og for dem som ingen kristne har kontakt med.

- Det er i åbenhed og med den sårbarhed, det indebærer, at fortælle muslimer om, hvad der er vigtigt og svært for dig.

- Det er i åbenhed at fortælle om dit fællesskab med Jesus. Hvad han betyder for dig i dit liv, din hverdag. Fortæl om, hvordan du har oplevet ham lytte og svare på din bøn. Fortæl så muslimer, at det ikke drejer sig om bud og forbud, om en stræben og en forhåbning om at blive god nok i den almægtige Guds øjne. Fortæl så muslimer om et personligt forhold til ham, der tager sig af syndere og tilgiver al synd. Om ham, der giver vished om fred med Gud og evigt liv på grund af det, han har gjort og er for dig.

Meget af dette, kaldes det ikke for venskabsmission? Jo, det gør det vel. I så fald er det ikke noget nyt, men noget Jesus har befalet os.

Kærlighedens sprog

Kærlighedens sprog er det stærkeste sprog, og det kan tales og forstås på tværs af forskellig kulturel og religiøs baggrund.

- Arild M. Bakke nævner et eksempel på det i bogen *Mellem kors og halvmåne* (Udgivet på norsk Credo Forlag): "En tidligere muslim, som nu er en central kirkeleder i England, fortæller, at det var to ældre damer, som fik lov til at hjælpe ham til tro på Jesus. 'De vidste ikke meget om islam, men de elskede mig hen til Jesus.'" (s. 222).

- I samme bog citeres en missionær med mange års erfaring fra et muslimsk land for at sige: "Det er så vigtigt at huske, at en muslim føler sig tiltrukket af kærlighed. Han må opleve, at vi virkelig bryder os om ham som menneske, at vi elsker ham og er oprigtigt optaget af ham og ikke bare hans sjæl. I så at sige alle muslimers omvendelsehistorie har de først haft en oplevelse af kristen kærlighed... Nogle missionærer fortsætter med at stride mod islam med argumenter, overhøvligning og latterliggørelse. Det er så vigtigt at vise denne kærlighed på en praktisk måde, sådan at barriererne gradvist kan brydes ned." (s. 238).

- Eller som en flygtning fra Albanien, tidligere muslim nu præst i Malmø, udtrykte det på en konference i 2006: "Den bedste måde at nå muslimer på er at blive venner med muslimer, mener jeg.

Opbygge venskab, vise gæstfrihed. Da jeg kom til Sverige, blev jeg venner med en svensker. Han lyttede på alt, hvad jeg sagde. Også når jeg talte om religion. Jeg troede, at jeg var ved at gøre ham til muslim. Men han lyttede blot til mig. Da han begyndte at tale, kunne jeg ikke andet end at lytte, for han lyttede jo til mig. Når han talte om kristendom, understregede han, at det, han talte om, var fra Gud. Han er for mig som en far, og mine børns bedstefar."

At købe sig taletid

Den ovenfor nævnte svensker viste en vigtig side af det at vise kærlighed, nemlig at lytte. At lytte og lytte og blive ved med at tage sig tid til at lytte, og ind i mellem at stille gode spørgsmål. Det har at gøre med at vise interesse for den, man lytter til. En god lytter vil lære om hans ven ved at lytte til hans sorger og glæder. Gode spørgsmål vil åbne op for gode samtaler om vennens liv. Og ofte vil venen også stille spørgsmål til dig, også vedrørende din tro.

Men der er også en anden side ved det at lytte, hvor man måske kan sige at venskab og metode fletter noget sammen. Det er noget af det, albaneren ovenfor nævner: "Da han begyndte at tale, kunne jeg ikke andet end at lytte, for han lyttede jo til mig." Om det var bevidst for svenskeren, ved jeg ikke, men sådan virkede det altså.

Afrikanerne udtrykker det samme i et mundheld når det siges, at "man tjener sig tid til at tale ved at lytte" (*Earning time to speak by listening*).

Relationskulturer

Stort set alle muslimske kulturer er relationskulturer, hvor samspil mellem mennesker både på det professionelle og private plan afhænger af tillid og tætte relationer.

I en relationskultur er det ikke almindeligt, at man forventer noget godt fra en fremmed. For at kunne dele noget vigtigt, er tillid nødvendig.

Vigtigheden af at tale kærlighedens sprog, når vi skal bringe evangeliet til muslimer, understreges af, at vi skal kommunikere

med mennesker fra en relationskultur.

En atmosfære af tillid bygget på en tæt kontakt er også et værn mod en konfronterende aggression, som så ofte er blevet udfaldet af mødet mellem kristne og muslimer.

Før eller senere vil det blive nødvendigt at tale med din muslimske ven om forhold vedrørende troen, som er vanskelige, fordi forskellene er store, og det skal vi være parate til. Et solidt tillidsforhold er et godt udgangspunkt for at kunne tale sammen om sådanne forhold.

At kommunikere evangeliet

Hvordan kommunikeres evangeliet bedst til muslimer? En god kommunikation er den, der fører til, at de lytter, og måske tager imod evangeliet. Dybest set er det kun Gud, der kan åbne et hjerte og skabe troen på Jesus. Er det da lige meget, hvordan vi griber det an? Nej, vi skal forsøge at kommunikere evangeliet så godt vi kan og gøre det i tillid til og afhængighed af Gud. Og midt i dette er det Gud, der gør det hele.

Undgå:

- At være aggressiv. At tale negativt om Koranen eller profeten Muhammed vil ofte lukke samtalen og oftest ødelægge venskabet.
- At gå ind i diskussioner for at vinde dem. Det drejer sig ikke om at vinde en diskussion, men om at præsentere frelseren for dem.
- At lade indfaldsviklen være de områder, vi ser helt forskelligt på, er heller ikke nogen god ide.

Sådan kan vi gøre, indfaldsvinkler/brøer:

- At bruge lighedspunkter mellem islam og kristendom. Lighedspunkter kan være personer, eller forhold vedrørende tros livet.
- At bruge de unikke aspekter i evangeliet. Aspekter som Islam ikke siger noget om og dermed hverken for eller imod. Dermed undgås problemer og diskussioner, som så let opstår, når vi sammenligner. Følgende aspekter kan fx tages op: Jesus tilgiver

synder, og giver vished om at være tilgivet. Jesus giver vished om at bestå på dommens dag. Jesus giver vished om evigt liv.

- At bruge billeder og historier. At benytte sig af at bygge logiske argumenter op, er ofte en dårlig måde at kommunikere på. Brug hellere billeder og historier. Det er en almindelig måde at fortælle sandheder på i kultursammenhænge, som muslimer kender til. Historier fra Bibelen kan også bruges. Fx lignelsen om den fortabte søn der taler stærkt om faderens = Guds/Jesu kærlighed til en søn, der ønsker faderens død, og en anden, der ikke værdsætter eller tager imod sin fars kærlighed.

- Giv gerne Bibelen eller bibeldele til en muslim, der vil tage imod, og tilbyd at læse bibelen sammen med vedkommende.

- Michael Sinclair har skrevet et oplæg der hedder: "Ni bibelstudier for søgende muslimer", med undertitlen "om at berede jorden og forkynde evangeliet." (Materialet ligger på LM's hjemmeside: www.dlm.dk. Klik videre: Mission i Danmark, Kristendomskurser, Ni bibelstudier for søgende muslimer). En grundig introduktion giver et indtryk af, hvorfor netop denne måde at kommunikere på er god. Jeg vil hermed varmt anbefale dette materiale som fylder 42 A4 sider.

Enok Thestrup Sørensen f. 1961

Uddannet elektriker 1981, LM's Missionsskole 1984

Indvandrerkonsulent i LM siden 2002

Tidl. pionérmissionær på Fyn og ydremissionær i Tanzania

Åbent brev til Gud

Evig forhadet på grund af min søn.

Ismael blev til, fordi Saraj ville lege Gud. Vi blev sendt bort, da hun fik skænket Isak og indså sin synd. Trælkvindens søn skal ikke arve ...

Jeg anfægter ikke sagen, men måden! Jeg blev pint, plaget og forvist til ørknen som uren! Hedning! Udstødt! Fortabt ...

Jeg er Hagar, evigt vanæret på grund af min søn. Ismael har vendt sin hånd mod alle. Mod løftets sønner. Mod løftets Gud. Han har kæmpet sine egne krige og udtænkt sin egen religion.

Jeg anfægter ikke skammen, men varigheden! Du har jo set mig, talt til mig! Derfor går jeg i forbøn for mine børn:

Abram og Saraj fik nye navne. Isak blev oprejst fra de døde. Vil du aldrig forbarme dig over din trælkvindes børn?

De ved, at du er en Gud, der ser, men Saras børn må fortælle dem, at de nu kan få

evig arveret på grund af *din* søn ...

Missionsudfordringen frem mod Jesu genkomst

Missionshistorien vidner med al tydelighed om, hvordan Guds ords gennemslagskraft er en realitet med verdensomspændende dimensioner. Det begyndte med Jesu udsendelse af den lille flok apostle ca. år 30. I dag anslås, at en ud af hver ti personer i verden er bekendende kristne. Udfordringen er stadig enorm, men sandsynligheden for at gøre evangeliet tilgængelig for hele verdens befolkning er indenfor overskuelig rækkevidde.

Alle folkeslag skal høre evangeliet

At Guds frelse i Jesus har global rækkevidde, kommer klart frem i Guds løfte til Abraham om, at alle folkeslag skal velsignes gennem ham (1 Mos 12,3). Missionens globale perspektiv er allertydeligst udtrykt i Jesu sendelse af sine disciple, som vi får det beskrevet i de fire evangelier. Fra det tidspunkt bliver mission til ikke-jøder et reelt og praktisk anliggende.

Geografisk set gælder Jesu sendelse hele verden. Den etnografiske rækkevidde er alle folkeslag. Fokus på alle folkeslag er fastholdt gennem hele bibelen og gennem al historisk tid. Det sidste er måske klart udtrykt i Mat 24,14: "Og dette evangelium om Riget skal prædikkes i hele verden som vidnesbyrd for alle folkeslag, og så skal enden komme." I lyset af Jesu genkomst er opgaven med at bringe evangeliet til alle folkeslag et påtræn-

gende anliggende; et anliggende som fortsætter lige indtil det afgørende tidspunkt, når alle folkeslag skal stå til regnskab over for Jesus.

Guds ord har båret rig frugt

Procentvis har den kristne andel af verdens befolkning været svagt faldende siden 2. verdenskrig til ca. 32,6% i dag. Men med den store befolkningstilvækst betyder det alligevel en kraftig stigning i antal kristne. Mens der er nedgang af kristne i Europa og Nordamerika pågår en kraftig vækst på den sydlige halvkugle. I det følgende forsøger jeg at give et groft overblik over udbredelsen af evangelikal kristendom.¹

Henover det seneste årti er det begyndt at gå op for kristne på den nordlige halvkugle, at verden så at sige er vendt på hovedet. Tyngden af kristne befinder sig i dag i Afrika, Sydamerika og Asien. For evangelikal kristendom skete tyngdeskiftet fra nord til syd henover 1980'erne. Det var en vækstperiode under stor modstand og forfølgelse for mange nye kristne i Kina, Sydøstasien og Afrika. En periode hvor også danske missionselskaber – herunder Luthersk Missionsforening – oplevede massiv tilvækst i samarbejdskirkerne.

Missionærer og missionsfolk som har støttet og fulgt missi-

onsarbejdet i den periode fik tydelig erfaring af, at arbejdet med udbredelsen af evangeliet er rigt velsignet af Gud, og at medarbejderskab i Guds mission er et stort privilegium. Til eksempel bestod menigheden i Galta i Sydvest Etiopien i 1984 af ca. 20 voksne medlemmer. De oplevede hård modstand. Nogle uger før vores familie i 1987 forlod Galta, sagde en funktionær fra kommunistpartiet hånligt: "Folkene her forlader din kirke og din kristendom, når du er rejst." Mit svar var: "Jeg rejser, men Jesus bliver her hos sin kirke." I dag samles ca. 500 mennesker hver søndag i bare den ene menighed. Guds velsignelse har været overvældende og får glæden til at vælde frem.

Det missionsarbejde, missionssindede kristne fra nord har bidraget med i syd, har båret rig frugt. Først og fremmest fordi Jesus har lovet at dødsrigets porte ikke skal få magt over den kirke, han vil bygge (Mat 16,18). Dernæst fordi målsatte kristne henover det 20. århundrede har bragt evangeliet til folkegrupper og områder, hvor det ikke var hørt tidligere. Samvirket mellem Guds Ånd og kvinders og mænds vidnesbyrd har i Afrika ført til en 40-foldig vækst af kristne siden år 1900. I 1949 var der ca. 5 mill. kristne i Kina. I dag skønnes antallet til 45-60 mill. År 1900 var der ca. en kvart million evangelikale kristne i Syd- og Mellemamerika. I dag er tallet over 60 mill. Gennem 30 år fra 1960 til 1990 voksede kirken udenfor Vesten fem gange hurtigere end kirken i Vesten. Vi oplever med andre ord, for første gang i historien, at troen på Jesus er blevet en global realitet med tilstedeværelsen af et kristent vidnesbyrd i alle verdens lande.

Vedholdende oversættelsesarbejde og bibelspredning har givet hen ved 95% af verdens befolkning adgang til at læse Det Nye Testamente på deres modersmål. Ca. 99% af verdens befolkning anslås at have adgang til at høre et kristent radioprogram på et sprog de forstår. Vor tids udbredelse af TV og Internet er et åbent vindue til at sprede evangeliet.

Vor tids missionsudfordring

Næsten en tredjedel af verdens 6,5 milliarder mennesker lever alligevel stadig udenfor rækkevidden af en kirke, og anslået 1,6

Land	Folkegrupper/Antal msk.	
Indien	310	385.4 mill.
Sudan	35	15 mill.
Kina	21	11.7 mill.
Etiopien	17	10.2 mill.
Saudi Arabien	13	13.6 mill.
Pakistan	12	11.5 mill.
Indonesien	12	2.9 mill.
Frankrig	11	3.8 mill.
Tyrkiet	10	9.3 mill.
Nepal	10	3.8 mill.

Skemaet viser de 10 lande med flest folkegrupper uden menighedsplantende missionsindsats (og med befolkningstal over 100.000). Af i alt 645 sådanne folkegrupper i verden findes næsten halvdelen i Indien.

milliarder har aldrig hørt om Jesus eller om kristendom overhovedet. Så store tal er vanskelige at forholde sig til. Det er enklere at forholde sig til ca. 12.000 etnisk-lingvistiske folkegrupper, og at ca. en fjerdedel aldrig eller kun i mindre grad har været i berøring med evangeliet. Ifølge 2005 rapporten fra International Mission Board i USA var der 645 folkegrupper med en befolkning over 100.000 som ikke havde en langtidsforpligtiget menighedsplantende missionsindsats. Det tilsvarende tal for folkegrupper med en befolkning under 100.000 var ca. 2.700.

I Syd- og Centralamerika er der ca. 300 folkegrupper, der endnu er uden eller næsten uden evangeliet. De er alle indenfor rækkevidde af menighedsplantende mission i meget nær fremtid.

De seneste opgørelser fra Afrika taler om ca. 1.000 folkegrupper som er uden kontakt med evangeliet. Det drejer sig hovedsagelig om folkegrupper i Nordafrika, Vestafrika og på Afrikas Horn.

Indenfor de to sidstnævnte områder er der en del folkegrupper, som kan nås via menighedsplantning fra nærtboende folkegrupper.

Med kun 0,5 % kristne af en befolkning på 120 mil. udgør japanerne den største af verdens mindst nåede folkegrupper. Trods en langvarig missionsindsats udgør Japan fortsat en stor missionsstrategisk udfordring. Det samme kan siges om Indien. Ifølge lederen af Mission Frontiers Fellowship, Ralph Winter, går Indiens tusindtallige missionærstyrke nemlig i overvejende grad uden om de folkerige grupper, som lever adskilte i landets kastesystem, for i stedet at gå til stammefolk og kasteløse folkegrupper. Trods ca. 13.000 indere i tværkulturel mission – hovedsagelig i Indien – er Indien stadig det land i verden med flest folkegrupper, der er uberørt af menighedsplante missionsarbejde (jf. faktaboks).

Mission i en folkegruppe kan aldrig erklæres fuldført før Jesus kommer igen. Alligevel er det nødvendigt at missionærer afslutter en indsats et sted for at påbegynde en indsats hvor evangeliet ikke er hørt før. I missionsstrategisk sammenhæng har man i nogle årtier talt om "nåede" og "unåede" folkegrupper. Begge begreber lægger op til skarpe og uhåndterlige afgrænsninger. I *Strategi for Luthersk Missionsforenings Internationale Arbejde* anvendes eksempelvis udtryk som "LM har som et væsentligt mål at forkynde evangeliet blandt folkegrupper, hvor det ikke tidligere er hørt" og "... hvor ingen eller meget få er kristne". Projekt Joshua definerer "unåede" og "mindst nåede" folkegrupper under et, som "en gruppe hvori der ikke er noget stedegent fællesskab af troende kristne med tilstrækkelig antal og ressourcer til at evangelisere den pågældende folkegruppe." I det følgende anvender jeg udtrykket "mindst nåede".

Det forhold at adskillige etniske folkegrupper indadtil er så socialt og kulturelt skarpt opdelt, at det er nødvendigt med separat menighedsplantning, gør at Projekt Joshua opererer med næsten 16.000 folkegrupper. 6.417 vurderes at tilhøre kategorien "mindst nåede" folkegrupper. De fleste af disse folkegrupper findes i 38 lande, hvor mindre end halvdelen af befolkningen nogensinde har hørt evangeliet. Det drejer sig om lande i

Verdens mindst nåede folkegrupper

6.417 grupper i alt - 2.582 mil. mennesker
- 1.769 grupper m. befolkning over 50.000
- 1.267 grupper m. befolkning mellem 10.000 – 50.000
- 3.381 grupper m. befolkning under 10.000
4.963 grupper indenfor 10/40 Vinduet - 2.241 mill.
1.454 grupper udenfor 10/40 Vinduet – 338 mill.

Centralasien, Sydøstasien, Nordafrika, Afrikas Horn og i lande ved Den persiske Bugt; lande som Kina, Indien, Afghanistan, Pakistan, Aserbajdsjan, Kirgisistan, Turkmenistan, Usbekistan, Cambodja, Laos, Algeriet, Marokko, Senegal, Djibouti, Somalia, Somaliland, Iran, Irak m.fl.

Det anslås at næsten 5.000 "mindst nåede" folkegrupper befinder sig indenfor det såkaldte "10/40-vindue" mellem 10. og 40. nordlige breddegrad fra det vestlige Nordafrika østover til Kina. Området har verdens største befolkningstæthed, og er kendt for gentagne naturkatastrofer og for høj grad af fattigdom, social nød, etnisk og religiøs had og krig. Dominansen af verdens store religioner, hinduisme, islam og buddhisme er en markant barriere for evangelisk vidnesbyrd. En mindst ligeså stor barriere for evangeliet er den høje grad af analfabetisme og manglen på bibler på folkenes egne sprog. Der er bibeloversættelse i gang på ca. 1.600 sprog. Andre 2.500 har behov for at få Bibelen oversat, så de kan finde solid basis i evangeliet og bringe det videre blandt deres eget folk.

Missionsressourcerne er mangedoblet

Udfordringerne blandt "10/40 vinduets" folkegrupper – herunder jøderne – er dette århundredes største missionsudfordring. Det kræver en tålmodig og pilgrimsmærket missionærstyrke. Der er brug for alsidigt udrustede missionærer og fagfolk. I Vesten – især i Europa – opleves en hurtig nedgang i antallet af missionærer. Det vækker til eftertanke og udfordrer til at vi på ny finder

Udvikling i antal missionærer

(2000: 420.000 i verden)

Årstal	Asiatiske	Danske	LM
1985	-	281	48
1990	21.000	315	73
1995	-	268	88
2000	67.000	239	64
2005	83.000	224	48

glæde i evangeliets nyskabende kraft til frelse.

Samlet set giver evangeliets nedslag stor grund til tak og glæde. For det første betyder den kraftige vækst i syd, at kirker og menigheder dér er nye baser med potentiale til at bidrage til udsendelse af en samlet missionærstyrke på verdensplan – større end nogensinde før i historien. Kristi Lutherske Kirke i Nigeria arbejder målrettet for at oprette egen missionæruddannelse. Mekane Yesus kirken i Etiopien etablerede eget missions-selskab i januar i år. Sydamerikanske lande som Brasilien og Colombia sender missionærer til lande i både Afrika og nabolande i Sydamerika. Igennem flere årtier har kristne fra bl.a. Filip-pinerne, Indien og Pakistan været til stede som gæstearbejdere i lande i Mellemøsten. For nylig fortalte en pakistansk kristen, hvordan han havde været med til at etablere to menigheder i Saudi Arabien og to i Afghanistan.

Siden begyndelsen af 1990'erne er kinesiske kristne blevet tændt for visionen "Back to Jerusalem". Mange kristne kinesere har slået sig ned som forretningsfolk i muslimske lande i Centralasien og Mellemøsten. Inspireret af den kinesiske vision har Nigeria Evangelical Mission Association taget "Vision 50-15" til sig. Målet er at sprede 50.000 missionærer tværs over Nord-afrika for at bringe evangeliet tilbage til Jerusalem indenfor de næste 15 år. Nigeria har allerede gennem mange år været blandt verdens store missionærsendende lande; i dag med hen ved 5000 missionærer, heraf ca. 1000 i arbejde udenfor Afrika. Næst

efter USA er Sydkorea det land som sender flest missionærer. I 2006 var 14.086 sydkoreanere udsendt til 180 lande. Netværket Gospel for Asia støtter i dag i nærheden af 13.000 indiske kristne i tværkulturel mission; størsteparten i Indien.

Det voksende antal missionærer i syd er potentiale til at nå ud med evangeliet i langt hurtigere tempo end tidligere. Den voksende missionærstyrke findes i dag blandt folkegrupper som både geografisk og kulturelt er tæt på de mindst nåede folkegrupper. Det er fra de kristne vækstområder i syd at vi i dag oplever en øget migration til nord. Blandt migranterne findes mange kristne, som ser det som deres opgave at sprede evangeliet både blandt medmigranter og blandt værtslandenes majoritetsbefolkninger. I flere migrantkirker her i landet er der et ønske om at bringe fornyelse med ny glæde i evangeliet og det kristne fællesskab til vantro og nominelt kristne danskere. Nogle af de hurtigst voksende menigheder i Europa i dag er migrantmenigheder ledet af afrikanere og asiater.

Tænk stort, bed og prioriter

I syd bryder mennesker i tusindvis med hinduisme, islam, buddhisme og traditionel religion for at følge Jesus efter i tro og tjeneste. Jesu kald til tro og efterfølgelse har ligeså klar adresse til os i den "gamle kristenhed". Men trygheden i materialismen, det store fokus på selvrealisering og forblommede tanker om frelse uden at evangeliet forkyndes er medvirkende årsager til at kristne i nord mister fokus og nød for mennesker og folkegrupper, der ikke har evangeliets vidnesbyrd hos sig. Svigt i missionærtilgang er en af følgevirkningerne.

Alle folkeslag skal høre evangeliet før Jesu genkomst. Hvad er udfordringen for os? Det er afgørende, at vi tænker stort. At vi tænker stort om Gud som høstens herre, og om Guds magt til at samle sin store missionshøst af alle folkegrupper, stammer og tungemål i tilbedelse af Gud og Lammet (Åb 7,9-10). Dernæst er det afgørende, at vi følger Jesus, så vi ser "de hvide høstmarker" – folk, der har brug for at møde Jesus. Vi må tilbage til bønnen, til fortroigheden med at bede Gud om at kalde og sende vidner

ud med evangeliet til mennesker i åndelig og menneskelig håbløshed. Bønnen til ham som styrer med folkegrupperne må blive den livsnerve, hvorigennem vi finder glæde og frimodighed til at følge hans kald, prioriteringer og løfter for det liv og de ressourcer han har betroet os.

Det indebærer villighed til at dele evangeliet med andre her hvor vi er, villighed til at bryde op og leve år af vore liv sammen med folk et andet sted i verden, så de kan høre evangeliet, eller villighed til at give af vor økonomiske rigdom for at gøre det muligt, at andre kan bære evangeliet videre ud. Det indebærer også villigheden til større samspil mellem de økonomiske ressourcer i nord og den større tilgængelige missionærstyrke i syd; fx som støtte til syd-syd mission.

LM's nylige åbning for ansættelse af missionærer med udenlandsk baggrund bør ikke kun ses som mulighed til øget missionærrekruttering. Men nok så væsentligt: missionærer fra syd har færre kulturelle og historiske kløfter at krydse og bærer på mindre politisk bagage end missionærer fra nord – især i forhold til muslimske folkegrupper i Mellemøsten, Nordafrika og Asien. Hermed følger også en stor udfordring til at gøre noget ved en af verdensmissionens mest slående ubalancer. Mens omkring 410.000 missionærer arbejder blandt folkegrupper, der i overvejende grad er kristne eller er i stand til at sprede evangeliet blandt deres egne, så arbejder kun ca. 10.000 af den globale missionærstyrke blandt verdens mindst nåede folkegrupper. Vi ved det. Vi ved også, at de kun hører evangeliet, ved at nogen går på Guds løfter for at dele evangeliet med dem.

Nogle af artiklens kilder, hvor der kan findes mere information: www.joshuaproject.net, www.misjon.info, www.missionfrontiers.org, www.momentum-mag.org

Patrick Johnstone o.a., *Operation World*, Gabriel Resources 2001, 6. udgave.

Strategidokumentet for LMs Internationale Arbejde kan rekvireres fra LM's sekretariat, Industrivænget 40 i Hillerød eller hentes fra www.dlm.dk/dok/

- 1 "Evangelikal" anvendes om protestantiske kristne, der fastholder bibelen som eneste autoritet for kristen tro og liv, nødvendigheden af omvendelse og frelse ved tro på Jesus Kristus, nødvendigheden af evangeliets forkyndelse og mission, samt nødvendigheden af at tilhøre et fællesskab af Kristus-troende.

Kristian Mogensen f. 1955

MA 2002, missionslærer ved Dansk Bibel-Institut.
Tidligere missionær i Etiopien.

Bogartikel: Koranen

TEMA

17

Af Alex Dahl Karlisen

En af det sidste års mest omtalte bogudgivelser er forlaget Vandkunstens udgivelse af en oversættelse af muslimernes hellige bog, Koranen. Koranen er meget forskellig fra Bibelen.

For det første er Bibelen – som navnet siger – et bibliotek. Den består af 66 bøger, som er blevet til over et vældigt tidsrum og med mange forskellige forfattere: konger, politikere, præster, skriftlærde, profeter, håndværkere, agerdyrkere... Koranen er blevet til over en periode på få år. Den er blevet til pga. én mands såkaldte åbenbaringer.

For det andet: I Bibelen finder vi mange genrer: poesi, ord-sprog, personlige vidnesbyrd, profetier, lovstof og anordninger for menighedsliv, beretninger og annaler/historieskrivning. I Koranen finder man profetier, anordninger og lovstof, men *ikke* beretninger. Der er, stort set, ikke sammenhængende beretninger eller temaer, som tages op. Det kommer hulter til bulter mellem hinanden. Derfor er de fleste koranudgivelser ordnet således, at de længste kapitler kommer først og de korteste til sidst. Det har nemlig ikke nogen mening at ordne dem kronologisk.

For det tredje: Koranen ser anderledes på sig selv, end Bibelen gør: Bibelens forfattere er inspirerede ved Helligånden, så Herren drev dem til at tale Guds ord og skrive det ned. Derfor skal ikke

en tøddel af Guds ord forgå, men Guds ord er *inkarneret*: Det er talt på forskellige steder til forskellig tid og i forskellige situationer. Derfor er Gud nok én, og hans væsen nok det samme, men Bibelens sprog er dels hebraisk, dels græsk, dels aramæisk. Derfor fylder beretningerne også meget, og de bibelske forfatteres forskellige livssituationer og personligheder står stærkt. Prøv bare at sammenligne Johannesevangeliet med Markusevangeliet. Centrum i inkarnationen er jo Jesus, men inkarnationen gælder altså hans ord, da Jesus selv er Guds ord: Gud har talt ind i menneskets verden på menneskesprog, ja, Gud blev selv menneske.

Koranen giver sig også ud for at være Guds ord. Men den er ikke inkarneret. Derfor finder man ingen historisk forankrede beretninger i Koranen (det nærmeste jeg kunne finde, var sura 71 – Noah). Ellers blot henvisninger til Jesus, Marias søn, David, Noa m.fl., men kun for at understrege en pointe. Masser af gange beskrives Koranen som "sendt ned fra Himlen". Koranens gud har ikke inkarneret sit ord. I princippet ville Koranen have set ud på nøjagtig samme måde, hvis det havde været A. Jensen fra Tullebølle, der var Udsendingen. Det betyder også, at det i princippet er en misforståelse, jeg sidder med. Guds sprog og Koranens sprog er arabisk. Rigtige muslimer læser Koranen på

Alex Dahl Karlsen f. 1967

Cand.scient.pol 1993, projektleder.

Tidl. missionær i Tanzania. Prædikant i LM.

arabisk og reciterer den på arabisk. En oversættelse til tyrkisk, dansk m.m. er en nødløsning, som også bør indeholde den 'rigtige tekst' på arabisk. Derfor er det ikke helt rigtig at kalde nærværende oversættelse (som ikke indeholder den arabiske original) for Koranens guds ord.

Hvad kan man så læse i Koranen? Hvem er Koranens gud?

Positivt kan man sige, at mange af anordningerne for samfundslivet var med til at regulere nogle forhold med børnemord m.m., så der kom ordnede forhold for kvinder og børn. De har nok fået det bedre efter opkomsten af islam. Vejfarende og faderløse m.fl. skal man behandle ordentligt og tage sig af. Almisse til den trængende fylder meget. Her er meget godt at hente.

Samtidig er der ikke tale om næstekærlighed, hvor den troende er optaget af at gøre godt mod sin næste. Den har et formål – "for at føre dem, der tror og gør gode gerninger, ud af mørket og frem i lyset" (sura 65 – skilsmissen, v. 11). Derfor er reglerne om samlivet mere præget af regler ud fra devisen: "Gør din pligt – kræv din ret", f.eks. sura 66 – forbudet, v. 1: "Profet! Hvorfor forbyder du dig selv, hvad Gud har tilladt dig, i ønsket om at gøre dine hustruer tilpas?" Her er langt til Paulus, der af hensyn til sin svage næste afstår fra vin, som ellers er ham tilladt.

Men ellers er Koranen et skræmmeksempel på, hvad der sker, når man sammenblander lov og evangelium, i betydningen Guds krav og Guds gave: Kort sagt: Guds krav bliver nedskrevet, så det ikke bliver vanskeligt for menneskene at opfylde. Samtidig bliver Guds frelsesgave gjort til krav, så enden er, at muslimerne ikke ved, om han bliver frelst: I sura 70 – himmelstjerne står der om de troende: "...og for straffen fra deres Herre kan man aldrig føle sig i sikkerhed" (v. 28). Det her er ikke teori og pindehuggeri: En mandag på sprogskolen sad jeg med en lille klasse, hvoraf

alle undtaget én var fra Afghanistan. De havde været til begravelse, og vi kom til at tale om kristendom og islam og døden. Jeg havde et sikkert himmelhåb, for jeg vidste, at Jesus havde sonet alle mine synder. Jeg havde min frelsesvished. Hvad med klassens fromme muslimer? Og det var de virkelig! De var bange for døden, for de vidste jo ikke, om de havde gjort nok til, at Gud ville være dem nådig.

Både Bibelen og Koranen taler en masse om livets to udgange. Forskellen er, at Bibelens Gud ønsker at frelse alle, men mennesket kan forhærde sig, så de forbliver i synden. Koranens gud vil ikke frelse alle: "hvis Gud havde villet, havde Han samlet dem alle under retledningen" (Sura 6 – kvæget, v. 35). På den ene side er det Gud, der retleder eller vildleder, så der er ikke nogen fri vilje, men Gud kan retlede, så mennesker overgiver sig til Gud. Det er vel en form for synergisme: Gud gør noget, jeg kan så tage beslutningen, for omvendelsen beskrives som overgivelse til Gud, underkastelse, følge trosbekendelsen, forstå, efterleve retledningen, tro (på én Gud), gøre gode gerninger...

Hvad skal til, for at man kan blive frelst? Svaret svæver i det uvisse. Hvad betyder det, at der står: "Hvis I undgår de alvorlige synder inden for det, der er jer forbudt, vil Vi eftergive jer jeres onde handlinger og lade jer træde ind på ærefuld vis" (Sura 4 – kvinderne, v. 31)? eller "Gud ønsker at give jer lempelser. Mennesket er skabt svagt" (samme sted, v. 28)? Hvor mennesket i Bibelen var skabt 'såre godt', har Koranens gud skabt mennesker svagt. Selv om Adams fald er nævnt, så er der ikke tale om et syndefald, som fik betydning for alle mennesker, der er uden guds frygt. Her er der en slags handel (ordet 'handel' bruges direkte i sura 61 – slagordenen, v. 10): Gud har ikke skabt mennesket andet end svagt, men til gengæld kræver han ikke så meget. Men altså, hvornår har mennesket gjort nok? Det har jeg

ikke kunnet finde noget svar på. Der er hverken nogen forsoning eller frelsesvished.

Er Koranens gud en lovgud? Tjaa... Han truer hele tiden med helvede, med malende beskrivelser deraf, men når Koranen har beskrevet et forbud mod et eller andet, så kan der f.eks. stå: "Dog, hvad der er sket, er sket. Gud er tilgivende og barmhjertig" (Sura 4 – kvinderne, v. 23). Der er et ualvorligt forhold til synden.

Synd sones vha. bod, forskellige ting, der skal gøres.

Dog har man først forladt religionen (islam), er der ikke megen hjælp at hente. Ifølge Koranen bad Moses Gud om at skille ham og Aron ud fra det gudløse folk, da israelitterne ikke ville gå ind i det forjættede land, mens David og Jesus forbandede de gudløse folk. "De, der er blevet vantro efter at have været troende, og som stadig bliver mere og mere vantro, fra dem vil omvendelse ikke blive modtaget" (Sura 3, Amrams slægt, v. 90).

Ellers indeholder Koranen en masse ord mod islams yndlingsversioner – jøder og kristne. Dvs. der er et dobbeltydigt forhold, på den ene side en anerkendelse af deres hellige skrifter (dvs. Bibelen – Toraen og Evangeliet), på den anden side en vrede over, at de gør nar ad Muhammeds 'åbenbaringer', de kristnes lære om treenigheden samt læren om Jesu død og opstandelse.

Og der er guf for militante muslimer. De vantro skal blot bekæmpes, dvs. bekæmpes i krig.

Ellen Wulff og forlaget Vandkunsten skal have tak for at have gjort det muligt for os ikke-arabisk kyndige at læse Koranen selv og forholde os til dens budskab. Desuden har forlaget udgivet en meget kort introduktion til Koranen. Selv om den ikke formår at skelne mellem Bibelens syn på sig selv og Koranens, så er der megen god information at hente der.

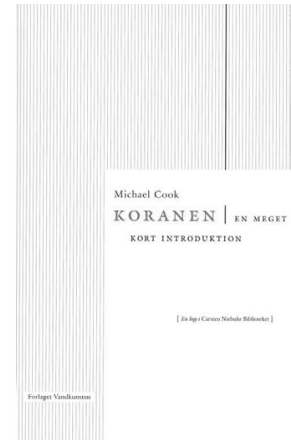
Koranen

oversat af Ellen Wulff
Forlaget Vandkunsten, 2006
544 sider, kr. 399

Koranen

En meget kort introduktion

Michael Cook
Forlaget Vandkunsten, 2000
174 sider, kr. 148

Horisont er spalten, hvor redaktionens medlemmer vil forsøge at sætte aktuelle og principielle forhold ind i en større sammenhæng. Spalten vil også indeholde passager fra den kirkelige debat og klip fra forskellige blade og aviser.

Menneskesyn på arbejde

Når de fleste sidder i deres kristelige sammenhænge, sidder de normalt med et bestemt syn på mennesket, hvor ord som skabelsen, faldet og genløsningen er centrale begreber.

Når jeg så er på arbejde – hvad så? Har jeg husket at få mit kristne menneskesyn med i attachémappen eller blev det hjemme? For os, der arbejder med mennesker, gælder det, at i den måde vi omgås dem på, i den opgave vi skal udføre, vil vi og vore metoder være præget af et bestemt menneskesyn.

Der er masser af metoder, som tilbyder sig, hvad enten det er pædagogiske metoder, kriminologiske tilgange, management-ideologier, læge- og sygeplejefaglige måder at forholde sig til patienterne eller borgerne. Alle er de præget af hver deres menneskesyn.

For min egen del arbejder jeg med helhedsorienteret byfornyelse. Dvs. byfornyelse, der både omfatter en fysisk reovering og forskønnelse af boligområdet, men også en social 'genopretning' af beboernes sociale relationer. Kort sagt, hjælpe folk med at finde ud af lejlighe-

derne, møde hinanden og dyrke samvær og fælles interesser med hinanden.

Et fint anliggende, absolut. Men hvordan? Her kommer metoden ind, og menneskesynet bag ved får betydning.

I vores projekt bygger vi på en metode, der hedder ABCD – Asset Based Community Development. Det betyder noget i retning af ressourcebaseret udvikling af lokalområdet. Jeg vil blot nævne, at den er udsprunget af en managementteori, der er meget fremme i disse år, Appreciative Inquiry (AI), som kan oversættes til anerkendende og værdsættende praksis eller anerkendende samtale.

Netop ordene ressourcebaseret udvikling og anerkendende samtale er hjertet i ABCD-metoden. Tankegangen er, at mennesker er værdifulde og har noget værdifuldt at bidrage med. Det samme gælder et boligområde. Selv det mest belastede boligområde har positive elementer.

Metoden er et opgør med den problemorienterede tilgang: "Vi har et problem. Det skal vi have kortlagt. Derefter skal vi finde løsninger." I stedet spørger den: "Hvad synes beboernes selv, fungerer? Hvad er beboernes egne drømme for

fremtiden? Hvordan kommer vi derhen?" ABCD-metoden er altså ekstremt dialogbaseret og hylder borgerinddragelsen. Metoden lægger op til, at man skal ud at snakke med folk, spørge til deres evner, interesser og drømme for fremtiden.

Er det ikke herligt? Jo, jeg har fået masser af fantastiske samtaler, når jeg har været ud at tale med mennesker. De har (gen)opdaget evner og interesser, der lå hengemt under dagligdagens uniformitet. Mennesker, der har siddet i deres lejligheder, har lært nye mennesker at kende, og der er skabt nye bånd mennesker imellem.

Samtidig har ABCD-metoden den svaghed, at den ikke kan rumme, at mennesker er uenige og har forskellige interesser, menneskers ondskab, undertrykkelse eller menneskers smerter. For du skal tænke positivt og du skal drømme om fremtiden, og når vi alle snakker sammen, bliver alt godt. Derfor er smerten, problemerne eller bekymringer ikke noget, som vi skal snakke om i denne metode.

Jeg bruger altså en metode i mit arbejde, som passer fint med forståelsen af, at mennesker er skabt i Guds billede, og derfor værdifulde, og har noget værdi-

fuldt at bidrage med. Samtidig bruger jeg en metode i mit arbejde, som ignorerer syndefaldets konsekvenser med risiko for, at syndefaldets konsekvenser bliver undertrykt og ikke må tales om - konflikter, magtstrukturer og menneskers smerter, som springer ud derfra.

Hvad så? Duer metoden ikke? Paulus sagde: "Prøv alt, hold fast ved det gode."

Mennesker får mange gode idéer og opfinder eller opdager mange gode arbejdsmetoder. Brug dem, men med omtanke. For selv den bedste metode har sine problematiske sider. Omvendt må du også have mod til at bruge det ufuldkomne, det menneskelige. Tag dit kristne menneskesyn vedrørende skabelsen, faldet og genløsningen med på dit arbejde. Gør dit arbejde og omgås de herskende menneskesyn, og metoderne der kommer deraf, med varsomhed, bedøm dem ud fra dit bibelske verdensbillede, og juster derefter.

ADK

Hver femte dansker tror Jesus genopstod

"Jesus blev korsfæstet og genopstod derefter fra de døde, sådan som det står i bibelen. Det opfatter 22 pct. af danskerne som sandheden, viser en måling, som analysebureauet Zapera.com har foretaget for MetroXpress." - Det er sq da

uhyggeagtigt at mennesker, i ramme alvor, tror på det kan lade sig gøre at genoplive kød, hvor forrådnelsesprocesserne er begyndt!"

Sådan kan man læse på DR1's hjemmeside. Det er én ud af flere kommentarer til følgende notits på hjemmesiden den 1. april:

"Formanden for Indre Mission, sognepræst Anders Dalgaard, opfordrer landets biskopper til at udsende et hyrdebrev, der maner al tvivl om opstandelsen i jorden, skriver Jyllands-Posten.

Kravet kommer, efter at Svend Andersen, professor i teologi ved Aarhus Universitet, har udtalt, at Jesu opstandelse skal forstås som et symbol.

Man kan godt være kristen uden at tro på, at Jesus opstod fra de døde, mener Svend Andersen.

– Er Kristus ikke opstanden, er vor tro tom. Derfor appellerer jeg til bisperne om at træde i karakter og formulere et hyrdebrev, siger Anders Dalgaard.

Han bakkes op af sognepræst Henrik Højlund, formand for Evangelisk-Luthersk Netværk:

– Svend Andersen river jo hele tæppet væk under troen, siger Henrik Højlund."

Den offentlige diskussion i mediernes om Jesu opstandelse tog sin begyndelse i slutningen af februar. Cand. teol. Ole Andersen, generalsekretær i Ordet&Israel, skriver i aprilnummeret af Ordet&Israels blad (Artiklen kan læses på www.ordetogisrael.dk under artikler/

jødisk baggrund):

"Medierne stod på den anden ende, da to filmfolk den 26. februar indkaldte til pressekonference i New York. Projektørerne lyste på to små, 2000 år gamle knoglekister fra Jerusalem. Og så kom sensationen: Disse kister har indeholdt knoglerne af Jesus og Maria Magdalene.*

Glem alt om Jesu opstandelse! Her er det videnskabelige bevis for, at Det Nye Testamente lyver, og at den kristne tro er overtro.

Som dygtige PR-folk havde filmfolkene lækket nyheden lidt i forvejen. Det sikrede pressens fremmøde. Hele formålet med pressekonferencen var at skabe forhåndsinteresse for filmfolkenes nye film 'The Lost Tomb of Jesus' (Jesu forsvundne grav), der havde premiere på den amerikanske TV-kanal Discovery Channel den 4. marts.

Filmen er lavet af instruktøren James Cameron, kendt fra storfilmene Titanic, og den israelsk-fødte filmmand Simcha Jacobovici.

Filmens påstand er, at en klippegrav, der blev fundet i 1980 i Øst-Talpiot i Jerusalem, i virkeligheden er Jesus-familiens grav. Graven indeholdt ti knoglekister. På seks af dem var der indridset navnene: Jesus søn af Josef, Maria (ifølge filmen Jesu mor), Mariamenou Mara (ifølge filmen Maria Magdalene), Jose (ifølge filmen Jesu bror), Matia (ifølge filmen sandsynligvis Jesu bror) og Yehuda søn af Jesus (ifølge filmen Jesus og Maria Magdalenes

søn).

Eksperter i jødisk historie har siden stået i kø for at afvise filmen. Israelske arkæologer, som ikke har nogen interesse i at forsvare den kristne tro, har beskrevet filmen som 'nonsens', 'uvidenskabelig', 'absurd' og 'umulig'.

Hovedargumentet mod filmen er, at navne som Maria, Jesus og Josef var blandt de mest udbredte i Israel for 2000 år siden. Omkring 25 procent af alle kvinder hed Maria. Derfor er der intet usædvanligt i, at der findes kister med disse navne i en grav i Jerusalem. Og at forbinde netop denne grav med Jesus fra Nazaret er af mange grunde umuligt...

Filmens hovedargument er statistik. Ifølge filmen er sandsynligheden for, at Talpiot-graven er Jesus-familiens gravsted 600 til 1. Men udregningen er aldeles uholdbar. For det første forudsætter udregningen, at Mariamenou Mara er Maria Magdalene, hvad der er fuldstændigt usandsynligt. For det andet ignorerer udregningen, at der er adskillige navne i graven, som ud fra det, vi ved, slet ikke fandtes i Jesu familie. For det tredje er der kendte navne i Jesu familie (for eksempel hans bror Jakob), som ikke findes i graven...

Påstanden om Jesu grav i Talpiot er intet andet end et eksempel på, hvordan dygtige filmfolk kan skabe mediesensationer – uden mindste hold i virkeligheden. Husk det, når filmen sikkert snart bliver vist på dansk TV!"

Det må siges at være en uhyre vigtig sag,

som her diskuteres. Kristendommen står og falder med, om Kristi opstandelse er en konkret historisk begivenhed. Paulus argumenterer stærkt og grundigt for dette i hans første brev til korinthermenigheden, også kaldet opstandelseskapitlet. Her tilbageviser han med baggrund i Jesu opstandelse bl.a. fornuftens indvendinger imod, at legemlig opstandelse i det hele taget skulle være en mulighed.

Det helt centrale budskab i kristendommen er syndernes forladelse ved troen på Jesus. I omtalte kapitel skriver Paulus bl.a.: "Men er Kristus ikke opstået, er jeres tro forgæves, så er I stadig i jeres synder" (1 Kor 15,17). Hvorfor, kunne vi spørge? Jo, for er Jesus ikke opstået, så var det ikke for vore, men for sine egne synder, han døde. Så var han ikke syndfri og retfærdig i sig selv. Dermed er der heller ikke betalt for vore synder, sådan som Jesus lovede: "For end ikke Menneskesønnen er kommet for at lade sig tjene, men for selv at tjene og give sit liv som løsesum for mange." (Mark 10,45). Eller: "Dette er mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse" (Matt 26,28).

Jesu opstandelse er Guds bekræftelse på, at Jesus i sig selv var retfærdig og syndfri; at han var den, han sagde, han var. Derfor kunne han virkelig træde i stedet for syndere og udstå Guds straf på vore vegne. Han forsonede og forligte os med Gud. Dermed er syndernes forladelse og det evige liv en vidunderlig vir-

kelighed. Hans navn være priset!

* I det samme blad er der en tilbundsående baggrundsartikel med overskriften 'Til begravelse på Jesu tid'. I denne redegørelse skriver Cand.teol. Ole Andersen, generalsekretær i Ordet&Israel, blandt andet følgende om de i filmen omtalte knoglekister:

"I årene omkring Ny Testaments tid var en særlig form for klippehulebegravelse blevet udbredt i Israel. Ved begravelse blev liget anbragt i en af klippegravens nicher eller på en af klippebænkene. (...) Når kødet efter et års tid var rådnet væk, gik man igen ind i graven og samlede knoglerne i en lille stenboks, et såkaldt ossuarium. Der kunne lægges knogler fra flere nært beslægtede personer i samme ossuarium.

Ossuarierne blev anbragt i nicherne, på gravkammerets gulv, på klippebænkene eller blev stablet oven på hinanden. Ossuarierne var relativt små, oftest godt en halv meter lange. De skulle blot være lange nok til den længste knogle...

Den israelske ekspert i ossuarier, Levi Yizhaq Rahmani mener, at troen på den legemlige opstandelse har været afgørende for udviklingen af denne form for begravelse. Der er fundet over 800 klippegravhuler fra Ny Testaments tid alene i Jerusalem-området. Adskillige tusinde ossuarier er blevet bevaret."

BHJ

Aktuel luthersk-roseniansk forkyndelse til frigørelse

Kristus alene

Vil vi være luthersk-rosenianske i vores forkyndelse, må vi først og sidst prædike forsoningen i Jesus Kristus. Kristus er centrum og den røde tråd i Bibelen. Det er i Jesus – og alene i ham – vi kan blive forsonet med Gud, derfor må vi prædike ham.

Skal en prædiken være bibelsk og skal den være luthersk-roseniansk må den have en bærende hovedstrøm af Kristus. Kristen forkyndelse må have Kristus - forsoningen og retfærdiggørelsen i ham – som nerve. Vores forkyndelse må være båret af et "Kristus alene". Enhver prædiken må have et Kristus-højdepunkt. Det er forkyndelsen af Kristus, der gør vores prædikener til mere og andet end religiøs snik-snak. Forkyndelsen af Kristus vil altid være aktuel, for det er alene Kristus, der kan forsoner os med Gud.

Nåden alene

Det er nåden i Jesus, vi må forkynde. Hvis der var noget, som Rosenius utrætteligt forkyndte, så var det nåden i Jesus Kristus. Nåden i Guds hjerte. Det er det, der kommer så tydeligt frem i den rosenianske slagsang, nr. 375 i Åndelige Sange og Salmer: "På nåden i Guds hjerte, som Jesus frem har bragt, da på sit kors med smerte, han dødens gru har smagt, jeg bygger nu alene min

tro og salighed."

Hvis man skal koge det rosenianske budskab ned til én ting, så må det være: "På nåden i Guds hjerte, jeg bygger nu alene min tro og salighed."

Som prædikanter må vi vise mennesker hen til den betingelsesløse nåde i Guds hjerte for Jesu skyld. Vi må forkynde nåden så frit, at den kan misbruges. Forkynder vi: "Du bliver frelst alene af nåde, gratis, uforskyldt, uden betingelser" – så kan det godt være, at tilhøreren misbruger det. Men det er ret forstået ikke vores ansvar. Vores ansvar er at forkynde den ubetingede nåde, så mennesker kan gribe om nåden og blive frelst. Der må være et tydeligt "nåden alene" i vores forkyndelse.

Guds egentlige gerning ved sit ord er at føre mennesker hen til nåden. Derfor er det også det, vores prædikener må gøre. Målet for vores forkyndelse af lov og evangelium er, at mennesker kommer til at klynge sig til nåden i Jesus Kristus. For at blive frelst har tilhørerne brug for at høre om nåden igen og igen.

Vi må føre tilhøreren væk fra de subjektive følelser og trosoplevelser som grundlag for frelsen – hen til det objektive "nåden i Guds hjerte". Følelserne svinger – det gør Guds nåde ikke.

Det er ikke mindre aktuelt nu, end det tidligere har været. Der er meget fokus på de subjektive trosoplevelser og de subjektive

følelser i vores tid. Det er ikke kun negativt. Men der ligger i det store fokus på trosoplevelser en fare for, at kristne bygger deres forhold til Gud på følelser og egne åndelige erfaringer. Men når de subjektive trosoplevelser er forduftet, når følelserne er forduftet, stemningen kølet af og lyset slukket – og anfægtelserne og tvivlen kommer drønende – da kommer det rosenianske ”på nåden i Guds hjerte” ind med sin aktualitet, sin frigørelse, sin hvile.

NÅR JEG IKKE MÆRKER SÆRLIG MEGET TIL NÅDEN I MIT EGET HJERTE, MÅ JEG TRO PÅ, AT DER STADIG ER NÅDE I GUDS HJERTE.

At nåden i Guds hjerte ikke svinger frem og tilbage, at det ikke skifter hos ham – men at det kun er hos mig, det skifter.

Troen alene

Vi lever i en tid, hvor vores identitet i høj grad afhænger af, hvad vi gør. Vi henter ikke så meget vores identitet i, hvad vi er, men mere i, hvad vi gør. Sådan bliver det også let for os som kristne. Lever jeg et kristeligt liv, så er det ikke helt galt fat. Er jeg med i de kristne aktiviteter, er det med til at stive mig af i mit forhold til Gud. Her er det luthersk-rosenianske budskab aktuelt og frigørende. Vi skal ikke arbejde os frem til at hvile i nåden, vi skal ikke være så og så aktive, før vi får lov til at se os helt frie i nåden. I troen på Jesus Kristus får vi lov til fuldt ud at finde hvile i nåden i Guds hjerte. På den måde må der også være et ”troen alene” i vores forkyndelse. Vi kan let blive grebet af en overanstrengt aktivisme, som kan medføre en slags åndelig udbrændthed. Faktisk synes jeg, at jeg hos nogle kristne møder en vis åndelig og kristelig udbrændthed. Hvis man ikke kan holde til det høje aktivitetsniveau, kommer man let til at føle sig som en kristen i tredje division, og man kommer til at leve i sådan et mærkeligt uforløst kristenliv. Fordi man tror, at ens kristne identitet afhænger af, hvad man gør. Her må vi forkynde, så det skaber tro på ”nåden i Guds hjerte”. Et forløsende budskab, der kan føre mennesker frem til at hvile i troen på Guds nåde i Jesus Kristus.

Bibelen alene

Der må være et ”Bibelen alene” i vores forkyndelse. Var der noget, der prægede både Luther og Rosenius, så var det bibeltillid. De hentede deres budskab fra Bibelen, og de henviste i deres budskab til Bibelen. Vi må i vores forkyndelse gøre det samme. Hente vores budskab fra Guds ord i Bibelen, og vi må henvise tilhørerne til Guds ord i Bibelen. Øse af Bibelen og vise hen til Bibelen.

Egentlig tror jeg ikke, at den principielle tillid til Bibelen er særlig på retur rundt blandt LM’erne. Tværtimod er det måske blevet en slags selvfølge. Men jeg føler mig ret overbevist om, at Bibelen som brugs-bog, som en bog, man slider på og lader sig lede af, er på retur blandt mange kristne. Der er det vigtigt, at det af vores forkyndelse fremgår, at Bibelen er en brugs-bog for os som prædikanter. Ikke at vi siger til folk, at nu må de gå hjem og læse noget mere i Bibelen. For det skaber bare dårlig samvittighed. Men at folk oplever, at vores forkyndelse henter sit indhold i Bibelen og viser hen til Bibelen – sådan at det kan skabe en lyst og appetit hos tilhøreren til at gøre brug af Bibelen.

Skal tilhøreren få tillid til Bibelen, er det vigtigt, at han oplever ægthed og troværdighed i den måde, som prædikanten bruger Bibelen på. Det giver ikke tilhørerne tillid til Bibelen, hvis vi som prædikanter går uden om noget af det bibelske indhold. Hvis vi lader nogle tekster ligge, fordi de falder uden for vores LM-tradition, lader nogle sider af budskabet ligge, fordi det er for kontroversielt lige nu i LM.

Hvis vi ikke tør forkynde mission og evangelisation i nærmiljøet på grund af Willow Creek-debat, hvis vi ikke tør forkynde om nadveren på grund af nadver-debat, hvis vi ikke tør prædike om menigheden som Guds folk og det kristne fællesskab på grund af frimenigheds-debat, hvis vi ikke tør tale om tjenestedeling, fordi der er en kvindelig præst i byen, som nogle LM’ere går til.

Med andre ord, at vi bevidst eller ubevidst oparbejder nogle tabuer i forkyndelsen. Noget vi ikke vil eller tør røre ved.

TABUER I FORKYNDELSEN UNDERMINERER TILHØRERNES TILLID TIL BIBELN – OG DET UNDERMINERER TILLIDEN TIL VORES FORKYNDELSE GENERELT.

Vi må stræbe efter at forkynde Bibelen troværdigt i hele dens bredde og dybde. På luthersk-roseniansk vis må vi løfte Guds ord ud af Bibelen, og vi må føre tilhørerne ind i Bibelen.

Sjælesørgerisk forkyndelse

Vil vi være luthersk-rosenianske i vores forkyndelse, kommer vi heller ikke uden om, at vi må tænke og prædike sjælesørgerisk. Luther var optaget af de uforløste og anfægtede samvittigheder. Han var optaget af, at det han formidlede skulle sætte folk fri helt ind i deres samvittighed. Han ville noget med sin forkyndelse. Hele reformationen havde et sjælesørgerisk perspektiv. Når Luther og de andre reformatorer slog på "Kristus alene", "Troen alene", "Nåden alene", "Bibelen alene" – så var det ikke bare for at fastslå nogle teoretiske principper. Så var det med henblik på det enkelte menneskes frelse.

Det samme gælder Rosenius. Det er tydeligt, at når Rosenius formidler sit budskab, så er det ikke bare en artikel, han kaster ud i den blå luft, så er det ikke bare et foredrag om kristelige sandheder. Så vil han modtageren noget. Han vil nå ind med åndelig og sjælesørgerisk hjælp. Han vil nå mennesker med budskabet om frelse og hjælpe mennesker i deres liv med Gud. Læser man Rosenius er det tydeligt, at han altid vil noget med det, han skriver. Han er grebet af en dyb sjælesørgerisk omsorg og nød for det enkelte menneskes frelse.

At være luthersk-roseniansk er at ville noget med sin forkyndelse. Jeg tror, at en af de helt aktuelle udfordringer ligger her. Vi hører i de her år, at mange synes, at forkyndelsen ofte er meget teoretisk og fjernet fra hverdagen. Her må vi bestræbe os på at

forkynde sjælesørgerisk ind i folks liv. Folk skal opleve, at forkyndelsen vil noget med dem i deres liv. Jeg tror, at Luther og Rosenius tænkte meget over, om det var rigtigt, det de formidlede. Men det var også meget vigtigt for dem at få det formidlet. Vi skal også være optaget af, om det er rigtigt, det vi siger. Om det stemmer med Guds ord. Men vi må også være optaget af, om det er vigtigt. Vi skal ikke bare have noget rigtigt på hjerte. Vi må også have noget vigtigt på hjerte.

Nedslagsfelt

I den sjælesørgeriske forkyndelse ligger der også, at den må have nedslagsfelt. Den må ramme ned hos tilhøreren. Budskabet må tilsiges. Der må et budskab om "for os", "for dig" ind. Jesus ikke bare døde, opstod og fór til himmels. Nej, det skete for dig. Han døde for dig. Jesus er din stedfortræder, han gik i dit sted, han opstod, for at du kan få liv og sejr over døden, han er i himlen for at gå i forbøn for dig. Forkyndelsen må have adresse. Det er sket – og det er sket for dig.

DET GAVNER IKKE NOGET, AT VI PRÆDIKER ALDRIG SÅ MEGET OM DET, JESUS HAR GJORT, HVIS DET IKKE GÅR OP FOR FOLK, AT DET FAKTISK SKETE FOR DEM.

Forkyndelsen må ind og tale til folks hjerte, den må ind og sætte folk fri i deres samvittighed.

Jeg tror, at der for ofte er for mange, der går hjem fra møde med en fornemmelse af, at det handlede ikke om dem. Det kan selvfølgelig skyldes, at tilhørerne ikke ville tage budskabet til sig. Men det kan også skyldes, at forkyndelsen var for teoretisk, ikke bevægede sig nok fra det bibelske tekst-rum ud til tilhørerens livs-rum. Var mere rigtig end vigtig. Med andre ord, at prædikenen var for u-sjælesørgerisk.

At prædike aktuelt luthersk-roseniansk er at prædike sjælesørgerisk - så det kommer folk ved, så det tilsiges folk, så det konfronterer folk, så det provokerer folk, så det forarger folk, så

det ikke lader folk i fred, så det befrier folk, så det løser folks samvittigheder.

Anfægtelsen

Når man læser Rosenius, er man ikke tvivl om, at Rosenius kæmpede meget med anfægtelse. Jeg tror ikke, at Rosenius' anfægtelses-niveau skal danne et ideal-mønster for os som kristne. Men vi kan lære af ham, at det er vigtigt at forkynde til den anfægtede. Luther taler om, at tvivlen og anfægtelsen er troens faste følgesvend. Har han ret, så er der mange, der sidder under vores prædikestole med tvivl og anfægtelse.

Vi må bestræbe os på at tale evangeliets trøst til den anfægtede tilhører. Jeg er overbevist om, at der sidder mange rundt omkring, der har svært ved at fastholde hvilen og troens vished, sådan som deres liv ser ud. De kæmper med synden i deres liv, de oplever, at synden overvinder dem.

26

VI MÅ FORKYNDE HVILE OG GOD SAMVITTIGHED TIL DEN ANFÆGTEDE.

Til den, der oplever nederlag og nederlag og nederlag i sit kristenliv, og som derfor har svært ved at tro sig frelst.

Måske skulle vi i højere grad lade det skinne igennem, at vi som prædikanter også oplever anfægtelse. Det kan selvfølgelig være en ringe trøst, at andre også er anfægtede. Men alligevel kan det være godt, at vi i højere grad lader det skinne igennem, at vi som prædikanter ikke bare sidder på den høje hest. Det kan gøre, at vores eget åndelige liv som forkyndere mere kommer til at fremstå som et menneskeliv. Vi kommer mere i øjenhøjde med tilhørerne. Det bliver i højere grad forkyndelse fra synder til synder.

Vækkende tone

Noget meget gennemgående hos Rosenius er den vækkende tone. Det er vigtigt for Rosenius at forkynde et budskab, der kan vække eller holde vågen. Den tone er det afgørende, at vi holder fast i. Vi må forkynde, at der er nogen, der hører Gud til, og der er

nogen, der ikke gør. Der er et skel. Der er et enten-eller. Der er en frelse, og der er en fortabelse. Der er et liv efter døden, hvor der er en himmel og et helvede.

Vi må forkynde omvendelse for dem, der ikke hører Gud til. Og vi må forkynde daglig omvendelse til dem, der allerede hører Gud til. "Du må dagligt omvende dig fra synden, fra det gamle liv, fra dig selv – og omvende dig til Jesus, til nåden, til syndstilgivelsen i ham."

Skal forkyndelsen være vækkende, må vi forkynde loven. Det gjorde Rosenius radikalt og konkret. Vil vi forkynde loven roseniansk, må vi forkynde loven, så den afslører konkrete ydre enkelt-synder, og vi må forkynde loven, så den afslører hjertets inderste fordærv. Men det må også være en lovforkyndelse med en sjælesørgersk dimension. Rosenius forkyndte ikke loven for bare at forkynde loven; for at slå folk oven i hovedet. Han forkyndte loven for at føre tilhøreren til Kristus. Vi må forkynde loven med denne evangeliske motivation, at den må føre til Kristus. Det tager ikke brodden af loven, men det giver lovforkyndelsen en sjælesørgersk dimension, som er vigtig. Hensigten med vores forkyndelse må altid være at føre tilhøreren til Kristus. Det må det også være med lovforkyndelsen.

Noget særligt ved tonen i den rosenianske forkyndelse er forkyndelsen af det frigørende evangelium på baggrund af en stærk og skarp lovforkyndelse. Det er en vækkende forkyndelse. Skarp lov – frit evangelium.

Vækkende undervisning

Forkyndelsen er blevet mere undervisende de senere år. Men bliver vi for undervisende, taber vi den vækkende tone, mener nogen. Der ligger helt klart en udfordring i det. Et problem, vi skal være opmærksomme på. Men jeg mener faktisk ikke, at vi behøver at tabe den vækkende tone i den mere undervisende forkyndelse. Det kan vel godt lade sig gøre at forkynde undervisende og samtidig have en vækkende grundtone med.

Hvis vi i en prædiken vil undervise om dåben, så kan vi godt fortælle en masse teoretisk om dåben. Og det kan man blive meget klogere af. Men skal det være vækkende, så må det med,

Carsten Skovgaard-Holm f. 1959

Cand.teol. 1990. Redaktør og assisterende landssekretær.
Prædikant i LM.

hvad det betyder for mig, hvad det betyder for den enkelte tilhører. Det må anvendes på tilhørerne. Dåben betyder faktisk, at da du blev døbt blev dit gamle liv begravet med Kristus. Det tvivlsomme liv, som du lever med al din synd og skyld, det blev begravet med Kristus i dåben. Alt det her har du fået i dåben, brug det i dit liv.

Eller undervisning om nådegaverne. Vi kan undervise teoretisk, uden at det rykker noget åndeligt hos tilhørerne. Men vi kan også sige, at det kun er den kristne, der har en nådegave, at uden fællesskab med Gud, er man ikke med i nådegavefællesskabet og så videre. Altså få en vækkende tone ind. Så kan det jo godt ske, at tilhøreren må sige til sig selv: "Ja, jeg har ikke nogen nådegave, for jeg har jo slet ikke livsfællesskab med Gud. Jeg står i virkeligheden uden for." Da bliver det, som egentlig er undervisning og oplæring om nådegaverne en vækkende forkyndelse – måske endda for nogle forkyndelse til vækkelse og omvendelse.

Det handler altså om, at vi også, når vi underviser har det vækkende med, der er et enten-eller, vi står i et forhold til Gud, der er en evighedsalvor. Vi skal ikke blot at tale om det på distance og teoretisk, men tale så det kommer til at handle om os – os, der nu er til møde og er sammen om det her. Det må anvendes så konkret som muligt ind i forsamlingen. I det øjeblik vi anvender forkyndelsen, tror jeg, der er gode muligheder for at det bliver vækkende forkyndelse.

Formaningen

Skal vi forkynde roseniansk, må vi også forkynde formaning. Vi må forkynde til helliggørelse og efterfølgelse. En roseniansk

forkyndelse til helliggørelse må indeholde to momenter: For det første en stærk fremhævelse af evangeliet, Kristus, som livsnerven i al sand helliggørelse. For det andet en klar og konkret forkyndelse af loven til formaning og tugt. I en tid, hvor moral og etik er kraftigt i opløsning omkring os, er formaningen også en meget aktuell forkyndelse. Vi må forkynde gode gerninger – til Guds ære og til gavn for andre mennesker.

Pilgrimstenen

Desuden må vi forkynde den rosenianske pilgrimstone som en udfordring for nutidens trygge og materialistiske menneske. Som nutidsmennesker og nutidskristne indretter vi os på mange måder, som om vi skal være her altid. Her vil det være aktuelt at fremholde pilgrimstenen fra Rosenius. Vi er på gennemrejse, vi er på vej til himlen. Vi må forkynde den spænding, at vi lever her og nu – og Gud ønsker, at vi skal gøre det – og så at vi er på vej mod himlen, og at Gud ønsker, at vi skal være på vej mod himlen.

Et frit evangelium

Vil vi forkynde luthersk og roseniansk, så handler det ikke om at gentage de ord, som Luther og Rosenius brugte. Men så handler det om at forkynde det frigørende og frelsende budskab, som Luther og Rosenius gjorde. Det, tror jeg, på mange måder vil være en bibelsk forkyndelse.

Den første af LM's fire kerneværdier hedder "Frit evangelium". Den kerneværdi skylder vi i høj grad Rosenius – lad os forkynde den! Lad os forkynde et frit evangelium!

Evangelikalismens historie I

28

Af Peter Olsen

I den engelsktalende verden omtales teologisk konservative protestanter gerne som 'evangelicals' (dansk: evangelikale). Selve betegnelsen går tilbage til reformationen, hvor den ofte blev brugt om protestantismen som helhed ('de evangeliske'). Men fra omkring 1730 er evangelikal nærmest blevet et partinavn, der minder om 'højrefløjen' eller 'de bibeltro' i Danmark.

Det følgende behandler særligt den evangelikale bevægelse i England og USA.

Vækkelse i England og Nordamerika

I årene fra 1730 og frem stod præster og menigheder i England og på den nordamerikanske østkyst i kolossale vækkelser. De vigtigste navne var i den forbindelse i England *John Wesley* (1703-91), *Charles Wesley* (1707-88) og *George Whitefield* (1714-70). De prædikede ofte tre gange om dagen, syv dage om ugen og for op til 20.000 tilhørere ad gangen ved friluftsmøder. Fra 1739-1780 holdt John Wesley i gennemsnit 1.000 prædikener om året. Det var ikke mindst de fuldstændigt ukirkelige grubearbejdere, der vendte sig fra brændevinen til Kristus. Over hele England blev der opført missionshuse (preaching houses). Denne vækkelse betegnes i England 'The Evangelical Revival'. Whitefield sejlede

1738 over Atlanten til de amerikanske kolonier (New England) og kom der sammen med præsten *Jonathan Edwards* (1703-58) til at stå i en lige så omfattende vækkelse, som har fået betegnelsen 'The Great Awakening'. Whitefield, Edwards og brødrene Wesley lagde stor vægt på bekendelse af synd, omvendelse og et nyt liv til Guds ære. De understregede 'den dobbelte udgang': Er du ikke kommet til omvendelse, vil du gå evigt fortabt i helvede!

Rationalistisk teologi

Som negativ baggrund for denne vækkelse tjente, foruden brændevinen, det såkaldte 'fritænkeri', der greb om sig fra slutningen af det 17. århundrede. Den første, der blev beskrevet som 'fritænker' var den nordirske filosof og politiker *John Toland* (1670-1722). I sin mest kendte bog *Christianity not mysterious* fra 1696 hævdede han, at alle mennesker oprindeligt troede på én Gud, at denne religion fra skabelsen er nedlagt i menneskets fornuft, at Bibelen og kristendommen blot er en genoplivning af den fornuftige urreligion og at dens væsentligste indhold er moral. Der er derfor ikke behov for nogen speciel åbenbaring af religionen (i Bibelen). En sådan ville i øvrigt være uretfærdig mod de mennesker, som ikke havde adgang til den specielle åbenbaring. Men den ville også være unødvendig, fordi alle mennesker har adgang til den

almindelige åbenbaring gennem deres egen fornuft.

Tolands tanker blev videreført af bl.a. den engelske jurist *Matthew Tindal* (1655-1733), der i 1730 udgav *Christianity as old as the Creation*. Denne bog er siden blevet kaldt 'deismens bibel'. Med *Isaac Newton* (1643-1727) var man begyndt at forstå naturen som ét stort urværk. Alt skete som udtryk for en ubrudt kæde af årsager og virkninger. Deisterne hævdede ganske vist, at Gud havde sat naturen i gang, men siden havde han holdt fingrene fra den. Man skal derfor ikke fæste lid til Bibelens overnaturlige beretninger, men kun til dens tale om Gud, dyd og udødelighed. Denne oprindelige religion fremgår af menneskets egen fornuft. Den fortæller os nemlig, at al moral bryder sammen, hvis ikke der findes en Gud, som belønner os efter døden. Med det latinske ord for fornuft, *ratio*, benævner man også perioden rationalismen.

Store dele af den engelske statskirke blev grebet af denne rationalistiske teologi. Samtidig blev deismen eksporteret både til det europæiske fastland og til de nordamerikanske kolonier. Det blev ret almindeligt blandt præster og andre belæste mennesker dels at afvise Bibelens overnaturlige beretninger og dels at betvivle de historiske oplysninger, som ikke kunne bekræftes af andre kilder. Men mange – både præster og lægfolk – reagerede stærkt mod rationalismen. Den anglikanske Kirke blev delt i to retninger, der levede mere eller mindre afsondret fra hinanden, idet mange højkirkelige blev rationalister, mens de lavkirkelige fastholdt den klassiske, bogstavelige bibellæsning. De sidstnævnte hævdede med reformatorerne, at vi ikke kan vide ret meget om Gud, særligt ikke om vejen til frelse, uden om det, som Gud selv har åbenbaret på en speciel måde gennem profeter og apostle i Bibelen. Derfor er Bibelen for den teologiske højrefløj teologiens egentlige (eller eneste) kilde. I modsætning hertil var det for rationalismen menneskets fornuft og senere hen for den kantianske teologi den religiøse følelse, der blev teologiens arbejdsområde. John Wesley udviklede dog en opfattelse af teologiens kilde, der afveg betydeligt fra reformatorernes (se nedenfor).

Den radikale kritik

I anden halvdel af det 18. århundrede bevægede den rationalistiske del af kristenheden sig endnu længere væk fra klassisk

kristendom. Men nu fik det ikke så stor betydning for den lavkirkelige fløj, fordi de to fløje stort set holdt sig fra hinanden.

Allerede franskmænd *René Descartes* (1596-1650) havde indført den arbejdsmetode, at man skulle tvivle om alt. Personligt standsede han dog ved religionen og Gud, som han ikke ønskede at betvivle. Men skotten *David Hume* (1711-77) var mere konsekvent. Religionen kan kun blive et spørgsmål om intuition og antagelse, mente han. Fornuften giver os ikke mulighed for at slutte fra naturen til en guddommelig årsag bag naturen. Derfor vaklede Hume mellem deismen og en endnu mere skeptisk indstilling. Tyskeren *Immanuel Kant* (1724-1804) førte konsekvenserne igennem med varig betydning for den teologiske venstrefløj. Han hævdede dels, at mennesket ingen sikker viden kan have om det, der ligger uden for naturens verden (f.eks. Gud), og dels, at menneskets erkendelse af naturens mange fænomener kun er en erkendelse af disse fænomener, som de tager sig ud for det pågældende menneske, ikke som de er i sig selv. Af hensyn til moralen påstår Kant ganske vist både Gud og udødelighed, men der er tale om praktiske, ikke erkendelsesteoretiske forudsætninger. Dermed var vejen banet for en fuldstændigt subjektiv tilgang til teologien. Studiematerialet var ikke mere først og fremmest Bibelen. Teologen skulle derimod studere den dybe følelse af at være afhængig og udleveret til tilværelsen, som alle mennesker oplever i tilspidsede situationer som fødsel og død. Men denne revolution i erkendelsesteorien fandt som nævnt sted blandt filosoffer og teologer, som allerede havde accepteret rationalismens forudsætninger. Kant fik derfor ingen væsentlig indflydelse på den brede, evangelikale bevægelse.

Mellem disse to adskilte fløje var der dog både i England og på kontinentet en række mellemformer. Det gjaldt f.eks. inden for den lutherske pietisme, der voksede sig stor i samme periode, at fokus gled fra det objektive, som Gud har gjort uden for os i historien, til det subjektive, der sker inde i os ved omvendelse og helliggørelse. Dele af pietismen kom i praksis til at ligge den kantianske teologi nær. Flere gange skete der en umage forbrødring mellem teologer fra venstrefløjen, der studerede menneskets religiøse følelse, og teologer fra højrefløjen, der lagde vægt på religiøse erfaringer og forbedringer.

Calvin og Arminius

Den reformerte Kirkes store reformator var franskmænd *Jean Calvin* (1509-64), der særligt fik sit virke i Genève. Han understregede menneskets totale syndefordærv, idet Adams fald tilregnes alle mennesker ikke bare som skyld, men også som et virkeligt fordærv af naturen i den enkelte. Det uomvendte menneske vil ikke Gud, ja, kan slet ikke ville Gud (Rom 3,10ff; 8,7f), hvorfor den enkeltes udvælgelse og omvendelse alene skyldes Gud. Dette fordærv gælder på det lodrette plan i forhold til Gud og sætter sig igennem i konkrete synder mod mennesker, men indebærer ikke, at vi kun vil det onde på det vandrette plan i forhold til andre mennesker (Matt 7,11). Så langt var Calvin på linje med *Martin Luther* (1483-1546). Men Calvin drog den konsekvens, at de fortabte var forudbestemte af Gud til deres skæbne, og at de troende ikke kunne falde fra igen. Den senere calvinisme tilføjede, at Jesus ikke var død for dem, der var forudbestemt til fortabelse.

Den hollandske præst *Jakob Arminius* (1560-1609) reagerede mod denne filosofiske lære om forudbestemmelsen, men han døde, inden han fik gjort sin stilling helt klar. Efter Arminius' død førte hans disciple opgøret videre: Arvesynden har ikke medført et fuldstændigt fordærv af mennesket, mente de, men kun en svaghed, en tendens til synd. Derfor er der i det uomvendte menneskes hjerte fortsat en evne til at søge Gud. Forud for retfærdiggørelsen styrker Helligånden dette menneske med nådeskraft, så det kan tilslutte sig nåden og blive frelst. Derfor ligger forklaringen entydigt på menneskets side, hvis det ikke kommer til frelsende tro. Dermed havde arminianismen reelt genoplivet den katolske forudsætning, som reformatorerne kæmpede så indædt imod: "Gud vil ikke nægte nåden til det menneske, der gør sit bedste" (latin: *Facienti quod in se est Deus non denegat gratiam*).

Hundrede år senere tilsluttede Wesley-brødrene sig arminianismen, dog med den specielle præcisering, at Adams fald underlagde hans efterkommere et virkeligt syndefordærv. Men Kristi stedfortrædende død på korset slettede dette fordærv, og som en konsekvens heraf virker Helligånden nu på alle mennesker før og uafhængigt af den kristne forkyndelse, så de alligevel har evnen til at beslutte sig for Gud. Ved denne 'forekom-

mende nåde' får alle mennesker mulighed for at blive frelst (se hertil Lewis & Demarest s. 187; 376 og Schreiner & Ware eds. s. 316; 365ff). Både den tidlige arminianisme og Wesleys udgave af samme tager udgangspunkt i et betydeligt mere optimistisk menneskesyn end det, der bar reformationen. Reformatorerne og traditionen siden dem havde hævdede, at den naturlige gudserkendelse bevægede sig på lovens plan. Vi har fra naturen et vist kendskab til lov og dom, men ikke til Guds nåde. Wesley hævdede derimod, at Helligånden efter Golgata virker med forløsende kræfter på alle mennesker uafhængigt af den kristne forkyndelse. Alle har derfor adgang til en begrænset, men sand Kristus-åbenbaring. Deraf sluttede den ældre John Wesley, at en del hedninger vil blive frelst, selv om de aldrig hører om Kristus. De vælger nemlig at reagere positivt på det lille lys, som de dog har. Baggrunden er, at et menneskes frelse for Wesley hviler både på Guds tilgivelse og på de virkninger, som tilgivelsen sætter i dette menneske. Fra og med Golgata er tilgivelsen universel, og Helligånden bruger denne universelle nåde til at sætte virkninger i mennesker også uafhængigt af 'ordet om korset'. Wesley siger: "Væk den gnist af nåde, som allerede er i dig, så vil Han give dig mere nåde" (Sermon 85: *On Working Out Our Own Salvation* kan søges på www.ccel.org). Men lyset fra nåden og muligheden for frelse er dog større, der hvor Kristus også forkyndes med ord.

I modsætning til Wesley-brødrene var George Whitefield klassisk calvinist. Efter nogle år med både samarbejde og voksende uenighed forlod han dem i 1740 og sluttede sig til sin ligesindede Jonathan Edwards, som han allerede havde arbejdet sammen med et par år. Begge grupper anerkendte hinanden som troende brødre, selv om de kunne bruge hårde ord (Schreiner & Ware eds. s. 301). Der har siden da inden for evangelikalismen både været en calvinistisk fløj, som understregede menneskets totale syndefordærv og Guds alene-virken i omvendelsen, og en arminiansk fløj, som havde et mere optimistisk menneskesyn og derfor understregede menneskets frihed og iboende kræfter til både omvendelse og helliggørelse. Jo mere bevidste de to fløje har været om hver deres standpunkter, des vanskeligere har de haft ved at arbejde nært sammen.

Kort før år 1800 brød en ny vækkelse ud i England og USA;

The Second Evangelical Awakening, som fortsatte med bølgetop og bølgedal gennem adskillige årtier i de fleste kirkesamfund. Både bibelselskaber, bibelskoler, indre- og ydremissionsselskaber skød op overalt. Især i USA medførte knopskydningerne også nye kirkedannelser, men særligt af den arminianske type. Ved midten af århundredet var baptister og metodister de største kirkelige grupperinger i USA, hvor det tidligere havde været presbyterianerne og de episkopale.

I anden halvdel af det 19. århundrede sejlede dampskibene det nordlige Atlanterhav tyndt med passagerer. Dette nye rejsemønster bragte også kirkelige grupper i forbindelse med hinanden som aldrig før. Metodismen kom til Danmark med Chr. Willerup i 1858 og blev statsanerkendt i 1865. De missionske vækkelser i Skandinavien modtog sange og anden inspiration fra både reformerte og arminianere, som de ikke tidligere havde haft meget med at gøre. Det medførte en del uro blandt andet i Luthersk Missionsforening.

Evangelikal teologi

The Evangelical Revival i England og The Great Awakening i de britiske kolonier brød som nævnt ud til dels som en reaktion på frafaldet fra bibelsk kristendom. Siden da har evangelikalismen været karakteriseret ved et stramt bibelsyn: Guds åbenbaring er bundet til historiske begivenheder, ja, består langt på vej af disse begivenheder. Derfor kan man ikke opgive troen på disse begivenheder, herunder Guds overnaturlige indgreb i historien, uden at opgive kristendommen. Historiske begivenheder ved vi intet om, før nogen fortæller os derom. Det er netop, hvad profeter og apostle gør i Bibelen. For dem har Gud åbenbaret ting, som ingen menneskelig fornuft eller følelse kan sige sig selv, og Han har vejledt profeter og apostle til at skrive om disse ting netop sådan, som de gør i Bibelen. Derfor er Bibelens ord Guds ord. Desuden henviser de bibelske begreber til realiteter uden for den troendes egen fornuft eller følelse. Gud er ikke bare et begreb eller en religiøs følelse. Han er en talende og handlende person.

Jesus stod ikke op fra de døde i billedlig eller poetisk forstand, men fysisk og historisk, så graven derefter var tom. På samme måde skal alle døde mennesker en gang opstå til dom. Himmel

og helvede er – eller vil en gang være – konkrete og erfarede realiteter for mange mennesker. Og de bibelske beretninger om undere skal tages for fuldt pålydende. Dette bibelsyn har også i hele evangelikalismens historie ligget til grund for talen om 'personlig bibellæsning': Når man har Bibelen på sit modersmål, må man granske Bibelen på egen hånd. Og man må lytte både ofte og kritisk til forkyndelsen, så man kan prøve den på Guds ord.

I menighedens forkyndelse og i evangelisationen har vægten ligget på synd og nåde: Jeg er en synder, undergivet Guds brændende vrede. Men Jesus har stedfortrædende båret min synd op på Golgatas kors, hvor Han blev ramt af Guds vrede. Ved tro på denne stedfortrædende gerning løses jeg fra min synd og flyttes over i Guds rige. Jeg går fra 'vredens stand' til 'nådens stand'. Derfor lægger evangelikalismen stor vægt på skellet. Der går et skarpt skel ned gennem menneskeheden. Nogle er inden for, andre er uden for. Det gælder her i tiden og i evigheden. Hvis ikke man er kommet til tro på syndernes forladelse, så Jesus er blevet Herre i ens liv, så er man på vej mod den evige undergang i helvede (bemærk dog nedenfor det særstandpunkt, som John Wesley udviklede). Bevidstheden om dette skel har været bærende for den betydelige missionsindsats, som er blevet øvet af enkeltpersoner og kirkelige foreninger med baggrund i den evangelikale bevægelse.

Generelt afvises både bibelsynet, evangeliesynet og missionsynet af den teologiske venstrefløj: Bibelen er menneskers forsøg på at sige noget om Gud, hævder de. Derfor rummer den en række forskellige teologier, eller den er i hvert fald så tilpas uklar, at den kan tolkes på mange måder. Evangeliet eller Guds rige er en masse spændende ting, og hvis der overhovedet er plads til den stedfortrædende lidelse af straf, er det højst ét element blandt mange i evangeliet. Mission og frelse skal ikke forstås så eksklusivt, som evangelikale traditionelt har forstået disse begreber. Gud er jo kærlig, så hvis der overhovedet er et liv efter dette, må vi forvente, at alle – eller i det mindste næsten alle – bliver frelst. Vi skal derfor ikke tale om et skel mellem mennesker, men hellere om, at vi jo alle er Guds børn.

Når de evangelikale har formuleret deres teologiske grundlag, er det ofte sket i direkte polemik mod venstrefløjens forvanskning

af Bibelen, evangeliet og missionen. Det er dyrekøbte erkendelser, som man ikke har fra sin egen fornuft eller religiøse følelse, men fra Guds specielle åbenbaring i Bibelen. Det er erkendelser, som stort set mangler i eller direkte benægtes af Den katolske Kirke og som møjsommeligt blev tilkæmpet af reformatorerne. Men fra og med rationalismen er de igen under beskyldning. Derfor har evangelikale traditionelt lagt vægt på, at katolikker og rationalister af forskellig observans under ingen omstændigheder må få held til igen at forplumre Skriftens klarhed og entydighed for os.

Den nyere evangelikalisme

Især i USA bevarede mange teologiske institutioner et evangelikalt præg helt op til begyndelsen af det 20. århundrede. Men så slog den rationalistiske teologi også til på de teologiske institutioner, der tidligere havde stået som evangelikale fyrtårne (f.eks. Princeton School of Theology). Til at begynde med reagerede mange evangelikale med oprettelsen af nye teologiske læreanstalter (f.eks. Westminster Theological Seminary). Desuden samledes de om en række centrale lærepunkter med betegnelsen 'the fundamentals'. Derfor fik disse kredse øgenavnet fundamentalister. Denne samling om læren og om egne læreanstalter rummede i sig en risiko for selvalgt isolation. Men fra og med USA i 1940'erne og England i 1960'erne forsøgte en del yngre evangelikale at sætte dagsordenen for den teologiske debat ved bl.a. at søge ledige stillinger på de store, rationalistiske universiteter. Det indebar et behov for akademisk profilering, som gang på gang medførte teologiske kompromisser. Man forsøgte ganske vist i de følgende årtier at argumentere historisk og arkæologisk imod de konkrete angreb på Bibelens troværdighed. Det lykkedes også i mange tilfælde at problematisere den sønderlidning af de bibelske tekster, som blev foretaget af historisk-kritiske teologer. Men forudsætningen for både studier og forskning på de rationalistiske fakulteter er, at der skal arbejdes, som om Gud ikke fandtes. Bibelen skal læses, som om den kun har menneskelige forfattere. Og den position korrupperer. Med tiden er denne rationalistiske forudsætning smittet af på mange evangelikale akademikere (Iain Murray s. 185; 210).

Men fra omkring 1980 blev flere og flere af de historisk-kritiske teologer selv trætte af at pille de påståede lag i Bibelen fra hinanden. Hele dette pillearbejde forekom dem ufrugtbar. De første dyrkere af den menneskelige fornuft havde hævdet, at man kunne komme tilbage til den oprindelige tro og de virkelige begivenheder ved møjsommeligt at skrælle de uhistoriske lag væk. Det var dette arbejde, der nu var løbet ind i en blindgyde. Især den yngre del af de historisk-kritiske teologer vendte sig i stedet til det, de kaldte narrativ eller post-liberal teologi: Bibelens og kristendommens pointe er ikke, at beretningerne virkeligt har fundet sted i historien, men derimod, at disse beretninger kan gøre noget ved os her og nu! Det er heller ikke afgørende, præcist hvad den enkelte beretning siger, men derimod, hvad den kan bevirke. Vægten forskydes fra erkendelse til praksis.

Sidst i århundredet bredte denne erkendelsesmæssige skepsis sig også blandt de yngre evangelikale. Egentlig var det bare en neo-kantiansk bølge, og dem har der været flere af de sidste 200 år. F.eks. var eksistentialismen ved århundredets midte en variation over samme tema. En væsentlig pointe var for de eksistentialistiske teologer, at Guds åbenbaring ikke foreligger, men at Bibelen eller historiske tildragelser kan blive til åbenbaring for den enkelte, når han eller hun møder Gud derigennem. Eksistentialismen slog bare ikke rigtigt an blandt de evangelikale. Men da denne erkendelseskritik fik betegnelsen postmodernisme, var der pludselig åbne døre på store dele af den teologiske højrefløj.

Evangelikalismens historie II

Ungdomsoprøret i 1968 var kulminationen på en oparbejdet modvilje mod autoriteter. Samfundet var til stadighed i forandring. Alt befandt sig i en evig tilblivelse. Den unge generation oplevede, at hele verden og alle muligheder lå for dens fødder. Den engagerende og forpligtende sandhed skulle ikke længere findes i fortiden, men i fremtiden. Derfor var det snarere de unge, der skulle belære de ældre, end omvendt.

Ikke bare mad, mode og musik, men også moral, politik og religion var relative og foranderlige størrelser. Derfor skulle den enkelte blot vælge det, der fungerede bedst for ham eller hende. Det private initiativ og i det hele taget den frie vilje fik medvind i 1980'erne. Det blev nærmest betragtet som et anslag mod menneskerettighederne, hvis overhovedet noget skulle være afgjort på forhånd.

Ved århundredets afslutning blev emergens-begrebet populært både inden for naturvidenskab, sociologi og teologi. Emergens betyder 'tilblivelse'. Pointen er, at de eksisterende naturlige eller kulturelle fænomener samvirker ved frembringelsen af noget nyt, der rummer det hidtidige i sig, men også rækker ud over dette. Inden for evolutions-biologien hævdes det f.eks., at det menneskelige bevidsthedsliv blev til som en uforudsigelig nyhed, ved at

et højtudviklet centralnervesystem virkede sammen med kulturelt frembragte tegnsystemer. Det kaldes systemisk interaktion. Inden for postmoderne teologi bruges emergens-begrebet til at tale evolutionært om traditionen: I menighedens sammenhæng kan den hidtidige tros lære, etik og liturgi bringes i anvendelse på nye og uforudsete måder, idet nye situationer (kontekster) får noget nyt ud af det gamle. Alle formuleringer af den kristne tro er lokale, spontane og foreløbige. Og vi kan ikke forudse, hvilken type kristendom der vil 'emergere' i fremtiden. Men "sammen med alle de hellige får [vi] styrke til at fatte" og formulere fremtidens kristendom (jf. Ef 3,18). Der er her tale om, at man bedriver teologi på evolutions-teorien: Alt udvikler sig til stadighed. Det gælder arterne, kulturene og religionerne. De såkaldte proces-teologer tilføjer endda, at selv Gud udvikler sig sammen med denne verden.

Den tanke breder sig netop nu som en steppebrand blandt evangelikale arminianere, at heller ikke Gud ved, hvad der vil 'emergere' i fremtiden. Fordi mennesket har en fri vilje, kender Gud ikke de dele af fremtiden, som er afhængige af vore valg. Fænomenet kaldes 'Åben Teisme'. En af årsagerne til denne nyopdagede åbenhed er givetvis, at det sen-moderne, vestlige menneske betragter sig selv som kompetent og uafhængigt.

Derfor kan Gud ikke for alvor tilkendes rollen som konge, men gerne som ven. Samtidig må 'Åben Teisme' betragtes som en naturlig forlængelse af den arminianisme, der er godt i gang med at erobre evangelikalismen.

I øvrigt har der i hele evangelikalismens historie været en tendens til, at det var calvinisterne, der leverede det akademiske arbejde, mens arminianerne var mere optaget af menighedsarbejde eller evangelisation. Men de sidste 30-40 år har mange metodister og pinsevenner skrevet afhandlinger. Og for mange gælder det, at de nu drager de naturlige konsekvenser af den menneskecentrerede tilgang til Bibel og kristendom, som i 400 år har kendetegnet arminianismen. Både i bibelsyn, evangelietyl og missionssyn finder der endnu en gang en umage forbrødring sted mellem venstrefløjen og dele af den evangelikale fløj.

Emerging Church

Mange evangelikale i USA benævner ofte sig selv post-konservative eller Emerging Church. Blandt dem står den nyligt afdøde professor *Stanley Grenz* (1950-2005) som den ledende teolog og pastor *Brian McLaren* (f. 1956) som den ledende populærforfatter. Den sidstnævnte er i Danmark kendt for sin skønlitteratur, hvori han lader teologien komme frem gennem samtaler: En af hovedpersonerne, Neo, forklarer, at den poetiske beretning om Adam og Eva skal forstås om "menneskeheden i sin mest primitive tilstand" (*Historien vi finder os selv i* s. 80). Syndefaldet skal tælles i flertal, og det bedste eksempel er tilsyneladende Kains drab på Abel. Korrekt forstået viser historien i 1 Mos 4 os, hvad der skete, da vore primitive forfædre udviklede sig fra jæger-samler-stadiet over kvæghyrde- til agerdyrker-stadiet. Både jægere, samlere og hyrder var nomader. Men på et sent tidspunkt i evolutionen slog vore forfædre sig ned som landmænd. De satte hegn op om deres marker, og når hyrderne drev deres dyr ind over disse marker, som de plejede, blev landmændene vrede og slog de formastelige ihjel. Kain er et billede på landmændene, og Abel på nomaderne (s. 84). Og sådan fortsætter Neo med sin afmytologisering af 1. Mosebog. Han siger ganske vist, at vi ikke skal tale om myter, men hellere kalde det poesi (s. 56). Men det er tydeligt nok, at skabelsesberetningen skal forstås som et digt

over evolutionen.

McLaren lader også sin hovedperson, Neo, tilslutte sig John Wesleys syn på, hvad der er kilde og autoritet for teologien (*Historien vi finder os selv i* s. 211). Den såkaldte Wesleyanske Quadrilateral siger, at både Bibelen, traditionen, fornuften og den genfødtes erfaringer skal bestemme teologien. Af disse fire er Bibelen dog den væsentligste.

I Emerging Church kan Jesu død på korset desuden betyde en helt masse spændende ting. Neo gengiver flere opfattelser: Løsesum, stedfortræder, den sejrende Kristus, den juridiske og den etiske forsoningslære, 'den magtfulde svagheds-teori' og synliggørelsen af Guds smerte (s. 140ff). Men alt det er blot vinduer, hvorigennem vi kan se en lille del af himlen (s. 139). "Teologi er skabt af mennesker... det er menneskelige konstruktioner" (s. 166). Derfor skal vi f.eks. ikke betragte nogen forsoningslære som 'den rigtige'. I stedet skal vi kigge gennem så mange vinduer som muligt. Det skal dog tilføjes, at lige netop talen om Jesu stedfortrædende lidelse af straf ikke er i høj kurs. En far, der dræber sit eget barn af hensyn til nogle andre: "Det lyder som guddommelig børnemishandling." (s. 138).

At teologi bare er menneskelige konstruktioner; altså kulturprodukter, får betydning for, hvordan vi skal forholde os til andre kulturers teologier. Neo siger: "Det er for mig at se missionens udfordring i det tredje årtusinde: Ikke at udrydde buddhistisk eller islamisk kultur eller stammekulturer, men at velsigne dem med Kristus – lade Kristus komme til dem og udrydde det onde fra dem" (*Kristen på en ny måde* s. 120). Buddhisten skal ikke blive kristen, han skal bare som alle os andre renses for sin ukærlighed. På den yderste dag når alle nemlig frem til Guds kærligheds lys. "Nu skal du forestille dig, at nogen har gået ved siden af dig gennem dødens port. Og den person har levet et liv i had og frygt, lukket inde i skyld og grådighed, forkrampet i begær og egoisme ... Kunne kærlighedens varme, som for dig synes fantastisk, på ham virke rædselsfuldt? ... Nogle gange spekulerer jeg på, om Helvede bare er det, Himlen føles som for dem, der ikke har lært, hvad det er meningen, vi skal lære i dette liv ... På denne side af dødens port udvikler vi os til de mennesker, vi bliver på den anden side" (s. 139-140). Hvis man skal kunne

holde ud at være i himlen, må man bruge tiden her til at vokse i kærlighed. Ellers vil man opleve himlen som helvede. Derfor er det store spørgsmål her på jorden "ikke så meget, om vi har ret, men om vi er gode, om vi er kærlige", får vi at vide (s. 102).

Vurdering

NT-professor D.A. Carson konkluderer, at både McLaren og hans engelske meningsfælle Steve Chalke stort set har forladt evangeliet: "McLaren and Chalke have largely abandoned the gospel" (D.A. Carson s. 186). Det kan vi udvide til, at de har forladt både det bibelsyn, det evangeliesyn og det missionssyn, der har båret evangelikalismen i snart 300 år, og som i øvrigt bar reformationen. Der er tale om et massivt frafald fra evangelisk kristendom! Wesleys sammenblanding af tilgivelse og forbedring bliver her ført til nye højder. Vi frelses ved nåden og nådens virkninger i os. Wesley understregede, at de fleste, der ikke har hørt om Jesu kors, nok går fortabt. Men i McLarens bøger bliver fortælselsen reduceret til den ubehagelige oplevelse, det er, at komme i himlen, når man ikke er indstillet på det.

Hovedtanken hos disse Emerging Church-folk er, at al sandhed er lokal, spontan og foreløbig. Derfor kommer vi 'sandheden' nærmest, hvis vi bruger de forskellige kristne traditioner til at afbalancere hinanden. De er alle sammen vinduer, hvorigennem vi kan se en lille del af Guds virkelighed. Reformatorerne foretog en utilstedelig reduktion af Guds brogede virkelighed, når de talte om Skriften alene, nåden alene, troen alene osv.

Hertil må vi svare: Gud være lovet for reformationen! Gud være lovet for disse 'alener'! Uden dem er der ingen frelse. Gennem McLaren taler en ånd, der har til hensigt at føre Guds folk væk fra det frie evangelium og væk fra Bibelen som Guds troværdige ord. Vi skal ikke betvivle McLarens reelle hensigter, men vi skal heller ikke tro, at de deles af den ånd, der taler gennem ham. Hvis denne ånd får plads iblandt os, tømmes vi for bibeltillid og nådeliv.

Når alle disse tilbud lige fra arminianismen til Emerging Church virker så tiltalende på os, skyldes det givetvis, at vore hjerter overbeviser vore hjerner. H. Richard Niebuhr sagde om liberalteologien ved forrige århundredeskifte: "En Gud uden vrede førte

mænd uden synd ind i et rige uden dom ved hjælp af en Kristus uden kors" ("A God without wrath brought men without sin into a kingdom without judgment through the ministrations of a Christ without a cross", *The Kingdom of God in America*, New York 1937 s. 193). Sådan foretrækker vores religiøse natur det. Gud skal være kærlig, ikke vred, føler vi. Derfor skal vi vise mennesker ind på kærlighedens vej, og ikke udpege synden. Vi vil gerne ind i et rige, som vi selv vælger. Der skal hverken gå frifindelse eller dom forud. Hvis Jesus absolut skal op på det kors, så skal det i hvert fald ikke have noget at gøre med stedfortrædende straf. Og hedningerne kan nok blive frelst, bare de følger kærlighedens vej. Sådan føler hjertet. Men om det siger Skriften: "Hjertet er det mest bedrageriske af alt, det er uheldredeligt" (Jer 17,9). Det gælder for os alle også i troens sager, at fra hjertet kommer de onde tanker. Derfor skal vi ikke stole på vore hjerter, men spørge efter Guds ord i Skriften.

Reformatorerne sagde om Bibelen, at den er både sand, klar og tilstrækkelig. Op gennem hele det 20. århundrede kæmpede evangelikale for Skriftens sandhed, som blev benægtet af de gammeldags rationalister på venstrefløjen. De sidste 25 år har rationalisterne gjort mindre ud af dette korstog mod Skriftens sandhed. I stedet skal teksten læses som en historie, der kan gøre noget ved os i dag. Det har ved århundredeskiftet fået mange evangelikale til at puste ud og føle, at venstrefløjen vist ikke er så slem endda. Men virkeligheden er, at venstrefløjen igen gør alvor af den radikale erkendelseskritik, som har levet på den fløj siden Immanuel Kant. Postmodernismen er – i hvert fald i den udformning, som er beskrevet ovenfor – et endnu voldsommere angreb på det bibelske verdensbillede end de historisk-kritiske teologers sædvanlige pillarbejde.

Det er sandt nok, som postmodernisterne fremhæver, at ingen menneskelig erkendelse er udtømmende og fuldkommen. Men det er forkert, når de på den baggrund konkluderer, at ingen mennesker har adgang til den sande erkendelse (D.A. Carson s. 116). Gud har talt til profeter og apostle. Og så langt Han har talt, har vi adgang til en erkendelse, der er både sand og klar. Når der opstår uenighed om forståelsen af Guds ord – f.eks. om frelsen er af nåde alene eller af nåde og nådens virkninger – så

Peter Olsen f. 1963

Cand.teol. 1996. Tidl. lærer og leder på LM's Missionsskole fra 2006 ph.d.-studerende ved Københavns Universitet.

må vi igen spørge Guds sande, klare og tilstrækkelige ord. Det er nemlig muligt at nå til sand, klar og tilstrækkelig erkendelse af det, som Gud har åbenbaret for os.

Vil man ikke det, må vi betragte det som et endetidstegn. Paulus taler om det bedrag, som man kan komme ind i, når man ikke tager imod "kærlighed til sandheden" (2 Thess 2,10). Vi møder i øjeblikket en betydelig modvilje mod denne tale om sandheden i bestemt form. I dag vil mange hellere 'ydmygt' tale om sandheder i flertal. Men både Bibelen og klassisk evangelikal tro er kendetegnet af klarhed og overbevisning. Vi ved ikke bare, på hvem vi tror, men også, på hvad vi tror!

Litteratur:

Carson, D.A. (2005): *Becoming Conversant with the Emerging Church*
Grand Rapids, MI: Zondervan

Davies, R.E. (1992): *I Will Pour Out My Spirit. A History and Theology of Revivals and Evangelical Awakenings*

Turnbridge Wells, England: Monarch Publications

Erickson, Millard; Paul Kjoss Helseth; Justin Taylor eds. (2004): *Reclaiming the Center. Confronting Evangelical Accommodation in Postmodern Times*

Wheaton, IL: Crossway Books

Lewis, Gordon R. & Bruce A. Demarest (1990): *Integrative Theology Vol.2*
Grand Rapids, MI: Zondervan

Lloyd-Jones, D. Martyn (1992): *What is an Evangelical?*
Edinburgh: The Banner of Truth Trust

Maddox, Randy (1992): *Wesley and the Question of Truth and Salvation Through Other Religions*
i: *Wesleyan Theological Journal no.27*

McLaren, Brian (2006): *Kristen på en ny måde*
Danmark: Boedal

McLaren, Brian (2006): *Historien vi finder os selv i*
Danmark: Boedal

Murray, Iain H. (2000): *Evangelicalism Divided. A Record of Crucial Change in the Years 1950 to 2000*
Edinburgh: The Banner of Truth Trust

Olson, Roger E. (2005): *The SCM Press A-Z of Evangelical Theology*
London: SCM Press

Schreiner, Thomas & Bruce Ware eds. (1995): *The Grace of God, the Bondage of the Will Vol.2.*
Grand Rapids, MI: Baker Books

Pietisterne var forud for deres tid

Leif Nummela f. 1955

Teolog. Chefredaktør og
bibellærer i Finland.

Forfatter til en række bøger.

En tænke måde eller en virksomhed, som forekommer forældet eller endda bagstræberisk, kan i eftertiden vise sig at have været forud for sin tid. Tag for eksempel den pietistiske vækkelse, som opstod i slutningen af 1600-tallet, og som har virket lige til i dag. Pietisterne modsatte sig tobaksrygning, længe før man kendte til dens sammenhæng med lungecancer, og før samfundet begyndte at begrænse rygningen. Også på andre områder fremhævede de vigtigheden af sunde livsvaner. Det skete lige så kraftfuldt, men mere lavmælt end mange nutidige helbredsfanatikere. De tænkte også internationalt i en tid, hvor langt de fleste bare forholdt sig til det, der tjente hjemlandet bedst. De var af hele hjertet interesserede i mennesker, som boede i helt fremmede kulturer, ja, ved verdens ende set fra deres perspektiv. De delte rundhåndet ud for at nå disse mennesker med den bedst tænkelige jordiske og himmelske hjælp.

Pietisterne betonede den personlige dimension i troen og lægfolkets ansvar i en tid præget af en overbetonet sætten præsterne i centrum med risiko for, at folkets tro ville blive udvandet til vanekristendom. I en tid, hvor man endnu ikke kunne forestille sig en verdensomfattende karismatisk vækkelse, fremhævede de, at enhver kristen havde fået gaver fra Gud, som kunne anvendes til at tjene medmennesket. Længe før den nutidige verdensomfattende husmenighedsbevægelse betragtede de møder i hjemmet som en udmærket arbejdsform.

For pietisterne var troen en meget levende og virksom virkelighed, og de var meget fortrolige med åndelige oplevelser. Alligevel tilsidesatte de ikke grundlæggende troslære, men holdt sig i alt væsentligt til de kristne grundsandheder. Der rådede en stærk

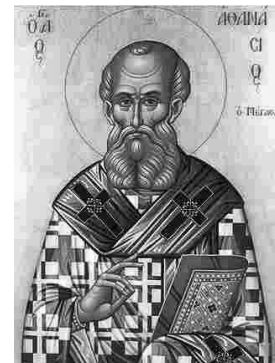
lyst blandt dem til at sætte arbejde i gang. De grundlagde et stort antal både verdslige og åndelige organisationer og virksomheder, og mange af disse blev senere en del af samfundets og kirkernes normale grundfunktioner. De arbejdede bevidst med diakoni og lagde dermed grunden til dele af det omfattende diakonale arbejde, som stadigvæk udføres.

Pietisterne havde stor tiltro til det trykte ords kraft og grundlagde derfor åndelige tidsskrifter og distribuerede åndelige bøger, som bar god frugt i læsernes liv i mange årtier fremover. De forstod vigtigheden af uddannelse og grundlagde derfor bibelskoler såvel som andre skoler og uddannelsessteder. Til alt dette hentede de inspiration fra den regelmæssige bibellæsning og bønslivet.

Jo mere man tænker på pietisterne, desto klarere bliver det, at de var forud for deres tid. I virkeligheden var de på mange måder så meget forud for deres tid, at det ofte var svært for deres samtid at forstå dem. Det mest skæbnesvangre, de kunne have gjort, havde været at tilpasse deres tro til samtidens krav. Det ville have gjort dem lige så gammeldags, som mange af deres samtidige var, set fra et nutidigt perspektiv.

På samme måde kan det, som i dag ser ud som en anderledes og gammeldags etik eller overbevisning, i morgen vise sig at være fremadstræbende. Om Herren tøver, vil der sikkert komme endnu en tid, hvor det viser sig, at de kristne, som nu følger Biblens lære, i mange henseender er forud for deres tid. Hvis vi derimod i alt tilpasser os denne tids livsstil, vil det i fremtiden vise sig, at vi var lige så bundet til vor tids fordomme som alle andre.

Denne artikel om Athanasius er den anden artikel i en serie om tre klassiske teologer, som vi sjældent hører om. Artiklerne er ikke udtømmende, men er tænkt som inspiration til videre studier. Den første handlede om Irenæus og den sidste bliver om Anselm.

Athanasius

STORE NAVNE 38 Af Thomas Olafson

Athanasius (295-373) kom fra Alexandria i Egypten. I år 328 blev han patriark i Alexandria. Han er særlig kendt for sin kamp mod Arius og den kætterske retning arianismen. Det, der var på spil, var spørgsmålet om, hvem Jesus er. Det vil sige, om han er Gud og på hvilken måde, det er tilfældet.

Mod Arius

Arius var 300-tallets mest bekæmpede kætter, og derfor vil jeg først beskrive hans forståelse af Jesus, og derefter vil jeg se på hvordan Athanasius gør op med ham og i den sammenhæng komme ind på, hvad Athanasius lærer om Jesus.

Arius mente, at Kristus ikke var Gud i egentlig betydning, men at han tilhørte det skabte. Det betød, at han forstod Kristus som et mellemvæsen mellem Gud og mennesker. Arius fornægter altså sønnens forudværen. Han formulerer det sådan: "Sønnen har ikke altid været, thi når alt opstod af det ikke værende og alle skabte væsener blev til, da blev også Guds Logos (Ord) til af det ikke værende, og der var en tid, hvor han ikke var til, men han havde en begyndelse, da han blev skabt."

Denne forståelse af Jesus, er ikke fremmed for vores tid. Der er mange, der mener, at Jesus kun er et menneske, og selvom han er det bedste menneske, så er han dog ikke Gud. På denne baggrund er det relevant at studere Arius' angreb på kristendommen, og se hvad kirkens svar var.

Arius kom også fra Alexandria. Den første, der trådte op imod

ham, var hans egen biskop Alexander, og Arius blev udelukket fra kirken omkring år 320 på grund af sin vranglære. Men det stoppede ikke striden, og på et tidspunkt blandede Kejser Konstantin sig, og det endte med, at han indkaldte til et kirkemøde for biskopper fra hele riget i Nikea 325.

Dette møde endte med, at man vedtog en bekendelse, der var baseret på en gammel dåbsbekendelse der blev kombineret med anti-arianske tilføjelser.

Athanasius var med ved mødet i Nikea, og han stod benhårdt på den lære som kirken havde vedtaget om at: "Dem som siger: der var en tid, hvor han (Kristus) ikke var, og førend han fødtes, var han ikke til, og at han blev til af det som ikke er, eller siger at han er af en anden hypostase eller væsen eller siger, at Guds søn er skabt eller foranderlig, dem fordømmer den almindelige kirke."

Athanasius' og kirkens indvendinger mod Arius var, at hvis Arius' lære om, at Kristus er skabt og ikke af samme væsen som Faderen, var sand, så var frelsen ikke mulig. For det er alene Gud, der frelser, og han er steget ned i menneskeheden for at guddommeliggøre mennesket. Det andet var, at Arius' lære om, at Kristus er skabt, medfører en dyrkelse af det skabte eller en tro på flere guder. For Athanasius er frelsen gennem Kristus teologiens centrum, og det, han vil påvise, er, at arianernes lære ikke bare handler om enkelte lærepunkter, men om noget grundlæggende, der ville omstyrte den kristne tro, hvis Arius havde ret.

Athanasius' stædige fastholden af kirkens tro betød, at han blev hårdt forfulgt. Han blev tvunget til at forlade sit bispesæde ikke mindre end fem gange, og han tilbragte 20 år i eksil. Luther nævner disse lidelser flere gange i sine skrifter, og han anerkender Athanasius som en stor lærer. Særligt når det gælder striden om, hvem Kristus er.

Da Athanasius døde i 373 var de arianske stridigheder stadig i gang, men gennem sin indsats havde han forberedt den nikenste teologis endelige sejr ved kirkemødet i Konstantinopel i 381.

Bibelen

Athanasius skiller sig ud fra andre oldkirkelige teologer derved, at han ikke gik ud fra et filosofisk system, når han skulle udfolde kristendommen. Han forsøger derimod at argumentere helt ud fra Skriften. Og i den forbindelse mener han, at traditionen kun har autoritet i samme grad, som den stemmer overens med Skriften. Samtidig med disse sunde teologiske principper, så læser Athanasius også Skriften ud fra Kristus og frelsen i ham som centrum, og dette får B. Häggglund til at sammenligne hans bibelsyn med Luthers.

Frelsen

Frelsen sker på baggrund af syndefaldet eller "menneskets ødelæggelse", som Athanasius kalder det. Dette kunne ikke ophæves på anden måde end ved død, men det var ikke muligt for Logos (Ordet - Jesus) at dø. Derfor blev Jesus menneske, eller med Athanasius' egne ord: "Det er nødvendigt, at vi taler om menneskers oprindelse, når vi taler om frelserens åbenbaring for os, for at du kan indse, at vor skyld gav anledning til hans nedstigning, og at vor overtrædelse fremkaldte Logos' menneskekærlighed, så at Herren kom til os og har åbenbaret sig blandt mennesker." (De Incarnatione Verbi IV). Jesus bliver således i Athanasius' forståelse menneske for at dø for vores synders skyld. Dette beskriver han således: "Som et helligt offer fri for nogen plet frembar han det legeme, han havde antaget, og døden blev tilintetgjort bort fra alle de legemer, der ligner hans, i og med dette stedfortrædende offer. Fordi Guds Ord er over alle, har Ordet, da det frembar sit eget tempel – sit legeme eller

Thomas Olofson f. 1980

Bachelor fra Misjonshøgskolen i Stavanger. Stud.teol.
Tidl. volontør på Missionsvennen (nu Tro&Mission) og
Københavns Nærradio.

redskab – som løsepenge for alle, fuldt ud betalt for alle i døden" (De Incarnatione Verbi IX). I denne lære om forsoningen ser vi, at døden bliver overvundet, og på dette punkt er den i familie med det klassiske forsoningsmotiv, hvor sejren over fordærvsmagterne (synd, død, Djævel) er i centrum. Men Athanasius har også den objektive forsoningslære, hvor Kristus dør for at sone vore synder og være løsepenge for os i forhold til Gud. Det klassiske sejrsmotiv ser vi også senere i samme afsnit, hvor han siger: "Han (Kristus som konge) kom til vort sted, og han tog bolig i et enkelt legeme blandt de mange. Siden da er ethvert anslag fra fjenderne mod menneskerne hørt op, og ødelæggelsen i døden, der tidligere herskede over dem, blev fjernet. Menneskeslægten ville være gået til grunde, hvis ikke alles Herre og Frelser, Guds Søn, var trådt frem ved vor side for at gøre ende på døden." (De Incarnatione Verbi IX)

Det, vi kan lære af Athanasius i dag, er, at læren om, hvem Jesus er, hører sammen med læren om frelsen, og hvis man ændrer læren om Jesus, er der stor sandsynlighed for, at det kommer til at påvirke ens lære om frelsen. Derudover kan han inspirere os til at stå fast i trængsler, selv om vi synes at være helt alene, for Gud vil ikke svigte sin kirke og det ord, som vi har fået i Bibelen.

Denne gennemgang af Athanasius' lære følger B. Häggglund: *Teologins Historia* pp 56-65 meget nøje. Citaterne er fra *Teologiske Tekster* (2. udg.) Aarhus Universitetsforlag.

I 2006 blev to af Athanasius' skrifter nyoversat til svensk på forlaget Artos: *Athanasios av Alexandria. Mot hedningarne och Om inkarnationen.*

I dette og følgende numre vil vi bringe en ny artikelserie om Kristus i Mosebøgerne. Budskabets redaktør, Alex Dahl Karlisen, vil igennem fire artikler udlægge udvalgte kapitler i Anden og Tredje Mosebog.

2 Mos 28

Ypperstepræsten skaffer Herrens folk hans velbehag

I Hebræerbrevet er det tydeligt, at ypperstepræsten i GT er forbilledet på Kristus. Både som den, der ofrer sonofferet for folkets synder, og som den, der går i forbøn for folket.

Jesus er sand Gud og sandt menneske. Det kommer også frem i hans ypperstepræstelige embede: Som Gud: "For en sådan ypperstepræst trængte vi til, en der er hellig, uskyldig, ren, skilt ud fra syndere og *ophøjet over himlene*" (Hebr 7,26), og som menneske: "Det er ... Abrahams efterkommere, han tager sig af. Derfor måtte han i ét og alt *blive som sine brødre* for overfor Gud at blive en barmhjertig og trofast ypperstepræst, der kunne sone folkets synder" (Hebr 2,16-17).

Denne dobbelthed ved vor sande ypperstepræst, Jesus Kristus – sand Gud og sandt menneske, finder vi også i forbilledets og antydningens form hos de gamle ypperstepræster. I denne artikel skal vi i gennemgangen af forordningen om præstedragten se den 'guddommelige', udskilte eller hellige side af ypperstepræsten. I den næste skal vi gennemgå præstevielsen, hvor vi skal se de mange forordninger og billeder, der viser hans 'menneskelige' side. Her er der dog den forskel på forbilledet og sagen selv, at præstevielsen prædiker, at GT's ypperstepræster på linie med sine brødre var syndere, og derfor selv havde brug for syndernes forladelse, hvor Jesus nok er vor broder, men uden

synd og uden behov for syndernes forladelse.

2 Mos 28,1 viser netop denne dobbelthed. Aron og hans sønner hørte både til i israelitternes midte, men de skulle *træde frem...ud af israelitternes midte*. De skulle både være en del af folket (som forbedere) og udenfor og helligede, som dem, der skaffede folket soning.

Ypperstepræstens dragt

2 Mos 28,2-5: Præsternes klæder skulle laves af materialerne/farverne guld, purpurblåt, purpurrødt, karminrødt stof og fint linned. Ser man i noten til v. 5, kan man se, at det er de samme farver, som indgår i selve tabernaklet – man kan sige, at materialevalget forkynder, at præsten er en del af tabernaklet, helliget og indviet til Gud som det. Som tabernaklet tilhører Herren, gør ypperstepræsten det også.

V. 6. Det første, der nævnes af dragten er 'efoden'. Hvad det er, ved man ikke præcist, men noget i retning af en tunika eller messehagel. Efoden skal fæstnes foroven af to skulderbånd. På hvert af skulderbåndene skal man sætte en shohamsten (v. 9ff.).

V. 9ff. De to shohamsten skal have indgraveret "Israels sønners navne". Dvs. på den ene skal der stå de første 6 stammenavne. På den anden de sidste 6. Navnene skal 'indgraves' i disse to

shohamsten. Her er brugt det samme ord som i Es 49,16: "Se i mine hænder har jeg *tegnet* dig" ('tegne' = indgravere i sten).

Ypperstepræsten skulle bære Israels sønners navne, dvs. alle israelitterne ind for Gud (v. 12). Disse indgravede navne i shohamsten, som vel er en ædelsten, kunne ikke uden videre slettes, så når Aron og hans ypperstepræstelige efterfølgere gik ind i det Allerhelligste, kunne han ikke undgå at bære israelitterne "på sine skuldre for Herrens ansigt til erindring."

Ædelstenene – de to shohamsten, indfattede i guld (v. 11) – skal være et billede på, at du, der tror på Jesus, er dyrebar i Guds øjne. Guldet, der indfatter ædelstenene, er renhedens og Guds metal.

I v. 12 hører vi altså, at ypperstepræsten bærer Guds folk ind for Gud på sine skuldre *til erindring*. Det fortæller os, at et Guds barn ikke bliver glemt af Gud. Det ændrer din synd og dine fald ikke på. Netop i disse situationer bærer Jesus dig frem for Gud, når han går ind i den himmelske helligdom, idet han viser ham sine naglemærkede hænder. Han går i forbøn for dig. Han minder Gud om sit enestående sonoffer.

Så erindringen betyder både, at *du* bliver husket og ikke glemt af Gud, men også, at dit indgravede navn i Jesu naglemærkede hænder bliver bragt Gud i erindring – til syndernes forladelse.

I øvrigt fortæller dette forbillede noget om bøn: Vi skal ikke presse noget igennem overfor Gud, vi skal ikke bevæge ham til at gøre noget. Han hører os, når vi bæres frem for Gud og bringes Gud i erindring ved vor himmelske ypperstepræst. I Hebr 10 fortælles det, at vi har direkte adgang til Gud gennem Jesu Kristi *legeme*.

Vi kunne sige det på denne måde, at gennem Jesu naglemærkede hænder, dvs. pga. det rensende blod, der skænker syndernes forladelse, har vi fri adgang til Gud. Han kender os, kalder os ved navn, hører vore bønner.

Domsbrystskjoldet

V. 15-30 omhandler domsbrystskjoldet, der var en firkantet stofpose, som blev fastgjort til efoden med purpurblå snore. Uden på posen var der påsat 12 halv- og helædelstene i fire rækker á

tre sten. I posen var der to perler eller ædelsten eller...? Disse to 'ting' kaldtes Urim og Tummim.

Domsbrystskjoldet skulle laves af de samme materialer som efoden og dermed som selve tabernaklet. Dermed er også domsbrystskjoldet en del af Guds nærvær, indvielse og under hans løfter.

Domsbrystskjoldets 12 sten skulle symbolisere Israels tolv stammer. Ligesom med de to shohamsten, er de tolv ædelsten indgravede med de tolv stammenavne. Også dér med samme henvisning til Jesu naglemærkede hænder, hvori du og jeg er tegnede – med vor synd.

Formålet med domsbrystskjoldet (v. 29-30):

Ypperstepræsten skulle ikke bare bære sine brødre som en *byrde* på sine skuldre, jfr. de to shohamsten. Domsbrystskjoldet skulle han bære foran på brystet. V. 29 fortæller, at Aron skulle bære "Israels sønners navne ved sit *hjerter*. Det er kærligheden og hengivenheden for sit folk, som domsbrystskjoldets placering skal udtrykke. Det gjaldt dermed også, direkte udtrykt i vers 30, de to ting, Urim og Tummim. Disse to, Urim og Tummim udtrykte *domsafgørelsen*. De blev brugt til at finde Guds vilje med. Også domsafgørelsen skulle ypperstepræsten bære ved sit hjerte for Herrens ansigt.

Siger det dig ikke noget om Guds vilje med dig? Fortæller det ikke, at Gud vil dig det godt? Når man bærer både domsafgørelsen og dem dommen omhandler ved sit hjerte, kan det kun udtrykke, at dommen og ens vilje udtrykker den kærlighed, hvormed man elsker dette menneske. Du kan ikke skille kærligheden til et menneske fra dommen, vurderingen eller din vilje og dine ønsker for dette menneske. Når din himmelske ypperstepræst bærer dig indgraveret i sine hænder ved sit hjerte, bliver dommen over dig derefter.

Oftentimes kan vi i praksis få det sådan, at vi skal *trygle* om nåde og hjælp. Det er et vrangbillede af Jesus og hans sindelag overfor os. Døde han på korset for dine synder, vil hans domme over dig og hans vilje med dig være præget af hans offerdød for dig. Elskede han dig ind i døden, vil det også præge hans forhold til dig i dagligdagen.

Når Jesus træder frem for Guds ansigt i den himmelske hellig-

dom, bærer han dig ved sit hjerte, og dommen over dig er båret ved det samme elskende hjerte. Du er indgraveret i hans naglemærkede hænder ved hans hjerte. Derfor kan Paulus udbrøde i Rom 8,1: "Så er der nu ingen fordømmelse for dem, som er i Kristus Jesus."

Her håber vi ikke det bedste. Jesu naglemærker er din garanti for, at Jesus elsker dig. Han bærer dig ved sit hjerte, ja bærer os hele livet igennem, ja helt ind i Paradis. Vi ved, det forholder sig således. Er det svært at fjerne en indgravning i en hård ædelsten, er det umuligt at slette dig af Jesu naglemærkede hænder.

Nok kan andre pege fingre ad dig, ja nok kan hjertet fordømme dig. Vel kan det undertiden være svært at holde fast i, at jeg er et Guds barn, men dommen kommer ikke fra dit eget hjerte eller fra andre, men fra Jesu hjerte. Han, der er fuld af nåde og sandhed.

Diademmet

Som vi skal se flere gange i de følgende artikler, ønsker Herren at prædike syndernes forladelse, og Guds nådefulde hjertelag på flere måder, og ikke bare på én. Han ved, hvor svært det er at gribe syndernes forladelse for mig, der så nemt fordømmer mig selv og tvivler på min egen ægthed.

Derfor skal vi til sidst se på diademmet, som ypperstepræsten skulle bære, om vi dog kunne flytte vort fokus fra os selv til Jesus (v. 36ff). Dette diadem med indskriften "Hellig for Herren" har følgende formål (Se v. 38):

Guds folks helliggaver kan være ufuldkomne eller have skjulte fejl. Disse helliggaver er et billede på de troendes gode gerninger, ja deres liv med Gud. Paulus taler om "at bringe jeres leger som et levende og helligt offer, der er Gud til behag – det skal være jeres åndelige gudstjeneste (Rom 12,1).

Men det ved vi – af smertelig erkendelse, om vi ellers er ægte, at selv vore gode gerninger, ja vore liv, er plettede af synd.

Her kommer diademmet ind i billedet: "Aron kan have det fulde ansvar for de helliggaver, israelitterne bringer, alle deres helliggaver... for at israelitterne kan opnå Herrens velbehag." Man kan sige, at diademmet billedlig talt skulle flytte Herrens opmærksomhed fra helliggavernes evt. ufuldkommenhed til ypperstepræsten,

som, underforstået, er ren og kan rense og hellige disse gaver, så de er velbehagelige for Gud.

Her har vi et herligt forbillede på konsekvensen af Jesu soningsdød: Vort liv renses og helliges ved vor himmelske ypperstepræst, så jeg, der er uren i mig selv og har et broget liv, ikke dømmes efter mine gerninger. Gud ser, så at sige, ikke på mig, men på min himmelske ypperstepræst, så jeg kan opnå Herrens velbehag.

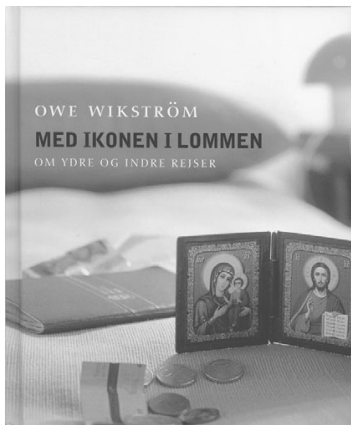
Så dette diadem prædiker altså for os, at Guds blik er flyttet fra dig til Jesus. For at du kan opnå Herrens velbehag, må Guds blik flyttes fra dit liv til Jesu rene liv og hans soningsdød for dig.

Vi har altså nu set på ypperstepræstens 'guddommelige' side – hvordan han er udskilt og helliget fra sine israelitiske brødre og indviet til Gud. Vi ser hermed et billede på Jesu guddomsegenskaber. Men selv her møder vi ikke en fjern, dømmende ypperstepræst. Vi møder en ypperstepræst, der bærer dig og leder dig i livet, ja som bærer dig ved sit hjerte. En ypperstepræst, der dømmes dig efter sin kærlighed, der kostede ham døden på et kors. Dette er symboliseret ved de indgraverede stene på skuldre og ved hjertet, for vi er indgraverede i hans naglemærkede hænder. Til sidst så vi diademmet som et billede på, at Jesu fuldkomne liv træder i stedet for vort af synden plettede liv. Gud dømmes os ikke efter vore gerninger, men efter, hvad han ser hos Jesus.

Alex Dahl Karlsen f. 1967

Cand.scient.pol 1993, projektleder.
Tidl. missionær i Tanzania. Prædikant i LM.

Med ikonen i lommen

Om ydre rejser og indre rejser

Owe Wikström

Boedal 2006

256 sider, kr. 248

Religionspsykologen Owe Wikström har skrevet en tankevækkende bog om det at rejse, det at bevæge sig – både fysisk, psykisk og åndeligt.

Bogen er bygget op med to hoveddele – en om den ydre rejse, dvs. det at rejse væk, med refleksioner om hvorfor, hvortil og hvordan, og en anden del om den indre rejse, om det at kende sit eget indre og det som styrer en, med refleksioner omkring venskab, skønhed, længsel mm., psykologisk, menneskeligt og åndeligt

Bogens stil er det, som giver den dens egenart. Den er skrevet næsten som causerier, dvs. en løs og let stil, næsten som dagligdags talesprog ind i mellem og med mange indfald og tangenter som forfølges.

Det er en styrke at kunne det, når man skal forklare komplicerede sammenhænge på en letforståelig måde. Men det kan også føles unødvendigt snakkende, hvor konklusioner og mellemregninger

ikke kommer til at stå knivskarpt. Men måske er det fordi, det er menneskelivets mange vinkler og gøremål, han har fat i – og de kan være svære at sætte på formler og enkle sætninger. Men samtidig kan man langt henne i bogen sidde med en fornemmelse af, at han stadig er ved indledningen, og lige om lidt kommer han i gang med det, som han vil fortælle om.

Noget af det, som han med rette stiller skarpt på er vor tids uro og rodløshed. En uro og rodløshed som giver sig udslag i flugt, frygt og mangel på refleksion, menneskeligt og åndeligt. De mange flygtige medier, de billige rejser, det at være online konstant giver en overfladiskhed som er usund og nedbrydende, menneskeligt og åndeligt.

Samtidig sættes der spot på den tendens i vores tid, som går på at sætte sig selv i scene, hvor vi ikke vil være som alle de andre, ikke gøre som vi plejer – kort og godt tænke mere jeg og mindre vi. Hvad det gør ved os som samfund, som

mennesker og som kristne – det prøver han at reflektere over.

Mht. analysen af de menneskelige og psykologiske sider af tilværelsen på den ene side og de åndelige og teologiske sider af tilværelsen på den anden side er det jo hele tiden en tanke værd, hvordan man vægter. Personligt savner jeg lidt teologisk substans i bogen, men til gengæld får jeg en meget god samfundsanalyse og psykologisk analyse, som kaster lys over og giver anledning til at reflektere over, hvordan vi som kristne er præget af vores tid, og hvordan vi bringer evangeliet til vor tids mennesker.

Bogen har til sidst to meget fyldige bibliografier, hvor man kan søge videre indenfor de områder, som han har berørt.

Bogen anbefales enhver, som vil blive klogere på sig selv, den tid vi lever i og det at være kristen og kirke i en tid, præget af rejsen udad og indad.

Vær Fuldkommen

Udfordringen fra De ti bud

(Forsideillustration: Villy E. Fyhn)

Flemming Stidsen

Logos Media 2006

99 sider (inkl. spørgsmål), 128 kr.

Dagen før jeg begyndte at læse Flemming Stidsens bog *Vær fuldkommen – udfordringen fra De ti bud*, var en af dagens nyheder i radioavisen, at Esbjerg-motorvejen var lukket på grund af vand på kørebanen. En betjent fortalte lidt rystet, at selvom politiet havde holdt med biler og blå blink på hver side af motorvejen for at advare om fare, var bilisterne fortsat med uændret høj fart ud i den megen vand; med akvaplning og en del biler i grøften til følge. Derhjemme talte vi om, at det var et godt billede på, at loven er til for

at passe på os, og ikke, som det måske umiddelbart føles, for at begrænse os.

Lad det være sagt med det samme: Jeg anbefaler absolut læsningen af denne lille og letlæste bog af Flemming Stidsen. Jeg har selv haft stort udbytte af den – og gemalen har også flere gange måttet "finde sig i" at få læst op af den. Det har givet anledning til drøftelse og videre snak. Jeg kan derfor varmt anbefale bogen. Jeg synes, den er mest velegnet til læsning i den personlige andagt eller i studiekredsen.

Bogen gør De ti bud konkrete i vort post-moderne samfund og personlige liv anno 2007. Udfordringen er, at vi gennem De ti bud tvinges til at reflektere og forholde os til – mig selv – min næste – samfundet og Gud (men i modsat rækkefølge!). Vi udfordres netop i vores tid, fordi Guds bud sætter min næste først – og ikke mig selv og mine behov. Dermed gør bogen op med vor tids "lov" om, at det handler om at realisere sig selv.

Som appetitvækker har jeg plukket følgende udsagn fra bogen:

- "Det første bud handler om, at Gud ikke vil miste dig."
- "Griskhed betyder, at noget andet har mit hjerte. At noget andet bestemmer formålet med mit liv og indholdet i min dag."
- "Åndeligt mandatsvig"
- "Ser du én lide sult uden at give ham mad, lader du ham dø af sult."
- "Et pejlemærke kunne her være, om

jeg bruger mere tid og flere penge på at pleje min krop end på arbejdet i Guds rige, på at være sammen med min familie eller på at hjælpe andre mennesker."

- Det betyder ikke, at De ti bud er en facitliste, som fortæller mig, hvad jeg skal gøre i enhver situation."

Valget af forsideillustration fortjener en "anmeldelse" i sig selv. Oplagt ville det have været, at vælge et af de klassiske billeder af Moses, som står på Sinaj bjerg med stentavlerne med De ti bud. Lidt overrasket blev jeg, da jeg konstaterede, at det er et billede af Den barmhjertige Samaritaner! Jeg studsede faktisk lidt over det – og gik så i gang med læsningen. Billedet giver imidlertid rigtig god mening, efterhånden som læsningen skrider frem. Selv om det er De ti bud, som behandles, er det en meget evangelisk bog! Det gennemstrømmer bogen, at forudsætningen for at følge og efterleve De ti bud er evangeliet, ligesom De ti bud, kan drive os til evangeliet. "Vi elsker, fordi han elskede os først" (1 Joh 4,19). Derfor er det på ingen måde tung læsning at gå i gang med denne bog om De ti bud – tværtimod meget opløftende og glædeligt.

Bogen anbefales på grund af dens høje evangelieindhold – dens konkrete vejledninger og hverdagsnære eksempler. Det anbefales til læsning evt. sammen med en ven eller ægtefælle eller i studiekreds.

Ta' det som en mand

Når mænd og kvinder sørger forskelligt

Steinar Ekvik

Boedal 2006

112 sider, kr. 148

Vor kultur værdsætter udvikling, effektivitet og det, der er nyt. Infrastrukturen i større byudvidelser skal befordre materiel vækst og succes. Men det erfares snart, og det er mere reglen end undtagelsen, at planlæggerne har glemt en væsentlig ting: kirkegårde. Man glemmer det, der skal være til stede, når livet bliver sårbart, når det rinder ud, når sørgende har brug for pauser og rum for stilhed.

Det skyldes, hævder Steinar Ekvik, at forskningen flytter grænser, også for døden, og dermed vokser der en forestilling frem om, at døden bør kunne forhindres. Det er nærmest unaturligt at dø, skønt det dog er det naturlige.

Derfor rammer døden som et fejt overfald bagfra, og man kastes hovedkulds

ud i en tilstand, man er uforberedt på – nemlig sorgen.

Dette er en bog om sorgen. Og især om sorgbehandling. Det er der de senere år kommet øget fokus på. Kommuner har oprettet sorg- og kriseteams, og skoler har udarbejdet beredskabsplaner i tilfælde af, at børn eller børns pårørende dør. Alligevel lever de fleste med en større distance til døden end før i tiden, da børneflokkene normalt ikke overlevede fuldtaligt, og fødsel og død ikke var flyttet på institution.

Bogens hovedanliggende er at formidle viden om de forskellige måder, hvorpå vi overfalder af sorgen. Formålet er at opbygge forståelse hos de implicerede parter af, at menneskers sorg kommer

til udtryk på mange forskellige måder. Teenagere og bedsteforældre sørger ikke på samme måde. Og helt anderledes er det for den, der mister sin ægtefælle og sidder alene i stuen.

Men fremfor alt sørger mænd og kvinder forskelligt, fx over et mistet barn, som vel er det værste, et forældrepar kan komme ud for. Denne sorg fører ikke nødvendigvis forældrene tættere sammen. Det modsatte kan også være tilfældet. At forældrene bærer deres sorg på så forskellig vis, at det fører til krise i samlivet. Hvor hustruen måske lader sorgen komme ud gennem stærkt reagerende følelser, vil manden måske lukke sig inde og ellers gå ud på værkstedet. Hustruen tror, han er ufølsom og ved ikke, at drenge som børn lærer at undertrykke følelser. Mænd græder ikke.

Hvordan kommer de to videre sammen?

Det er en væsentlig bog, den norske præst Steinar Ekvik har skrevet. Den er dybtgående, men let læst, og jeg kan varmt anbefale den. Selv om man ikke lige står i en sorg-situation, kan den læses alene for at blive klogere på det med forskellene på mænd og kvinder. Det har vist altid interesse.

Historien vi finder os selv i

Brian McLaren

Boedal 2006

256 sider, kr. 198.

Det er anden del af trilogien om at være kirke og kristen i en ny tid. Her følger vi personerne fra *Kristen på en ny måde* på deres videre færd, og temaerne fra den første bog bliver udfoldet nærmere. Samtidig skriver forfatteren, at bogen kan læses uafhængigt af den første bog i trilogien.

Forfatteren er den centrale figur i den bevægelse, som bliver kaldt *Emergent Church*, som har været noget debatteret i LM-bladene det sidste års tid. Den har også tråde til, og forholder sig til det tema, som Peter Olsen behandler i sine artikler om *Evangelikalismens historie* (side 28-36).

Hvilken genre tilhører denne bog? Genren fortæller i dette tilfælde nemlig meget om teologien i *Emergent Church*.

Man kan høre det i selve udtrykket – emergent – noget fremvoksende og uafsluttet. Egentlig er udtrykket – church – noget misvisende, for det er ikke noget kirkesamfund med paragraffer og håndfast troslære, men i dets postmoderne ånd – et netværk. Derfor er denne bog, som reelt er en 'troslære' med bibeltimer og det hele, skrevet i romanform. Hele historien gennemgås fra skabelse til nyskabelse, fra 1. Mosebog til Åbenbaringsbogen. Troslæren udtrykkes i romanformen, det kreative, udforskende og dialogiske sprog. Der er langt til Øivind Andersens troslære med paragraffer og systematisk inddeling af troslæren. Her samvirker form og indhold: "... en ny tids teologi sandsynligvis ville blive mindre analytisk i sin struktur og mere rodfæstet i den bibelske

fortælling, handle mindre om at udfylde punkter i en disposition (soteriologi, ekklesiologi, eskatologi og så videre) og mere om at finde og udfolde meningen i vores historie" (s. 9-10). Derfor kalder han også bøgerne i trilogien for *kreative essays* eller *dialogiske essays*. Der er noget uafsluttet eller foreløbigt over dem: "Gå venligst ikke ud fra, at [Neo og hans venners] svar altid er mine; du kan imidlertid trygt gå ud fra, at jeg synes, at alle deres spørgsmål og svar fortjener opmærksomhed. Hvis du er utilfreds med nogle af de svar, du finder her (som jeg selv er), så er der god mulighed for, at du har ret. Så jeg håber, at du vil bruge utilfredsheden konstruktivt og forsøge at formulere bedre svar selv. Jeg vil fortsætte med at forsøge det samme" (s. 12).

Hermed er det også temmelig tydeligt, hvordan han opfatter Bibelen. Den er ikke Guds autoritative ord. Et sted kalder han Bibelen en spørgebog, der skal fordre samtale, snarere end en svarbog. Bibelen er en samtale med Gud (se f.eks. s. 226), og altså nok en genklang af Gud, men samtidig noget uafsluttet. Samtalen og dialogen er utrolig central for McLaren.

Et udtryk, bogens personer vender tilbage til igen og igen, er *udvikling* eller *evolution*. Gud skabte nok verden, men den er ikke færdigskabt. Vi er selv med i den fortsatte skabelse, ligesom naturen hele tiden udvikler sig med nye arter. Det får også en betydning for synet på Bibelen. Den har tilsyneladende ikke noget klart centrum. Det bibelske materiale er som pinde eller dna-streng, man kan arrangere på utallige måder. Derfor er bogen bare hans måde at arrangere det bibelske materiale på. Det kan være udmærket for vor tid, men til andre tider, kan man arrangere det bibelske materiale på en anden måde med en anden teologi til følge. Gud er ikke den samme i går, i dag, ja til evig tid...

Derfor er det klart, at den eneste reelle brod, man finder mod andre kristne, er mod 'fundamentalisterne', som tror på, at Bibelen er klar og har en historisk og teologisk mening, uafhængigt af, om vi lever i år 150, 1550 eller 2050.

Ud fra bogen, kan man egentlig beskrive hans teologi temmelig enkelt: Du skal være god mod andre mennesker og mod dyrene. Syndefaldet omtales som 'en serie katastrofer', men uden at det fører til, at

vi ulægeligt adskilles fra Gud og er evigt fortabte. Vi kan altid begynde at gøre godt mod andre og behandle dyrene ordentligt, og så være med i 'Guds historie'. Faktisk nævner en af hans personer muligheden af at vedblive at stå uden for Guds historie, men han viger tilbage for at svare på, hvad det får af konsekvenser. Synd er udpræget dennesidig: Min opførsel over for min næste og naturen giver mig et problem over for dem, men det er ikke synd over for Gud. Derfor tolker han også korset således: "... at vores fejlinstruerede historie har brug for at blive generobret, frelst, forløst og justeret tilbage; og at Gud, for at det kan ske, bliver nødt til at gå ind i vores historie og absorbere en ufattelig smerte, så vi ikke selv skal lide, og vores historie ikke skal få en tragisk afslutning" (s.218). Der er ikke nogen synd, der skal sones!

Den stærke tanke om udvikling, også af menneskene, der angiveligt til sidst får Guds rige til synligt at blomstre frem, burde give ham et problem: Ondskab, forurening, udbytning af fattige mv. har ikke just taget af. Det, jeg ser på TV og i Jyllands Posten, svarer meget bedre til Romerbrevet 3 end til hans optimistiske syn på menneskene.

Hvis jeg skal nævne et positivt anliggende ved McLaren, vil det være hans understregning af kaldet, kaldet til at være en kristen *i verden*: Jeg har et ansvar for de mennesker, jeg er sat iblandt, og for den natur Gud har sat mennesket til at forvalte.

På trods af det, og på trods af nogle interessante og tankevækkende økonomisk-historiske og sociologiske analyser af 1. Mosebog, så er problemerne ved hans forsøg på at være kristen på en ny måde så store, at der ikke er megen kristendom tilbage. Jeg sidder med en fornemmelse af, at det er et nutidigt forsøg på at skabe en 'naturlig religion', der ikke ligger langt fra 1600- og 1700-tallets 'Gud, dyd og uødødelighed'. That's it...

Ekstrem Hverdag Livshistorier fra Etiopien

Carsten Skovgaard-Holm
LogosMedia 2006
125 sider, kr. 178

Bag på bogen "Ekstrem Hverdag, livshistorier fra Etiopien" står: "Det kan simpelthen ikke passe! Sådan kan man godt komme til at tænke, når man læser de dramatiske livshistorier i denne bog", og det er så inderlig sandt. Selvom jeg, som tidligere missionær i Etiopien, kendte nogle af livshistorierne på forhånd og har levet i den "verden" de foregår i en lille snes år, slår det mig alligevel, når jeg læser disse beretninger: Disse menneskers liv og især gudsliv er altså på en eller anden måde ekstremt anderledes end vores. Er det bare, som bogens omslag illustrerer, den sorte hud, eller fattigdom, det manglende sociale netværk og hvad man ellers kan nævne, der gør det?

Etiopieren opfatter livet anderledes end vi gør. Vi har tendens til at opdele vores liv i forskellige "kasser". I en af disse "kasser" har vi vores gudsliv/åndelige liv. Sådan er det ikke for etiopieren. Uanset om han er troldmand, kristen eller muslim, er det noget, som påvirker hele hans liv, hvert et øjeblik af hans hverdag. Dette medfører, at etiopieren tolker sit liv, det der sker i hans liv, anderledes, end vi nok ville have gjort i samme situation. Jeg er faktisk ikke i tvivl om, at mange gange er etiopierens livstolkning mere korrekt, mere autentisk, og han får nogle åndelige dimensioner, som vi i vores kultur let går glip af.

Bogen er skrevet som 15 interviews, hvoraf et simpelthen omhandler forskelligt omkring kærlighed, ægteskab, liv og død i kulturen; alle de andre er én persons livshistorie. Carsten Skovgaard-Holm var på besøg i landet og benyttede lejligheden til, med missionærens tolkebistand, at foretage disse interviews med kristne etiopiere. Det er oplagt, at der naturligvis foregår en udvælgelse, når man vil lave sådanne interviews, og det er ligeså oplagt, at man fra missionærernes side finder de personer, som har en "historie" i livsbagagen, alligevel er disse beretninger ret så fantastiske.

Tager vi f.eks. kapitlet på side 80 "Fundet af Gud – ellers nok død" om Girma Minne, bekræftes dette stærkt. Girma arbejder i dag i det sundhedsprojekt, som LM missionær, Marie Ammitz-

bøll kører i Omo Rate i det allersydligste Etiopien. Selvom jeg, da jeg hilste på ham, fik at vide, at han havde en broget historie bag sig, drømte jeg ikke om, at den var så dramatisk; som flygtning fra politiet flere gange i Kenya, i fængsel flere gange – også på grund af forbrydelser, i politisk opdragelseslejr. Han udfører bruderov, mister konen til en anden på et tidspunkt, hvor han igen er et andet sted i verden, får hende igen – nu gravid. Hun er uforklarlig syg, bliver efter forgæves hospitalsundersøgelse ved "tilfældig" deltagelse i en gudstjeneste kaldt frem, da prædikanten havde fået åbnet, at der var en i forsamlingen med hendes historie, bliver bedt for og sat fri fra ånderne. Det er bare et lille udpluk af Girmas beretning. "Gud har arbejdet meget med mig. Hvis ikke Gud havde fundet mig, ville jeg nok være død." "Nu ønsker jeg ikke andet end Kristus i mit hjerte", siger Girma Minne.

Bogen er velskrevet, meget let læselig i mindre afsnit. Carsten Skovgaard-Holm har formået at skrive, så fortællerne står klart frem med deres kultur og umiddelbarhed. Jeg syntes næsten, jeg havde lugten i næsen igen, og så lyser vidnesbyrdet om Kristus, som ikke slap det menneske, han havde skabt og elskede men ville genvinde, ud af hver enkelt beretning.

Udgivet af:
Luthersk Missionsforening
Industrivænget 40
3400 Hillerød
Bladnr. 91883

Returneres ved varig adresseændring

BUDSKABET 3 | 2007

TEMA | ISLAM OG VERDENSMISSION